

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمر الکرما
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

ابراهيم مؤجبات

مفتون در حاتر حستقن

محدث معدي فقه بحر العلوم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ابراهیم مجاب مدفون در حائر حسینی

نویسنده:

محمد مهدی فقیه بحر العلوم

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۷	ابراهیم مجاب مدفون در حائر حسینی
۷	مشخصات کتاب
۷	اشاره
۱۱	فهرست
۱۳	دیباچه
۱۵	سخن مؤلف
۱۷	موقعیت آرامگاه ابراهیم مجاب
۱۹	ابراهیم مجاب کیست؟
۱۹	اشاره
۲۱	احترام به مادر
۲۲	مجاب یا مجان؟
۲۳	هجرت به ایران
۲۵	صحت انتساب
۲۷	مدفونین در جوار ابراهیم مجاب
۲۸	دو زیارتگاه منسوب
۲۸	اشاره
۲۹	۱. امامزاده ابراهیم بابلسر
۳۳	۲. امامزاده ابراهیم شیراز
۳۴	تعداد فرزندان ابراهیم مجاب
۳۴	اشاره
۳۴	۱. احمد بن ابراهیم مجاب
۳۹	۲. علی بن ابراهیم مجاب
۴۷	۳. محمد بن ابراهیم مجاب

۴۷ اشاره
۴۸ فرزندان محمد بن ابراهیم مجاب
۴۹ اختلاف در مدفن محمد بن ابراهیم مجاب
۵۱ توصیف آرامگاه محمد بن ابراهیم در کرمان
۵۳ ۴. موسی بن ابراهیم مجاب
۵۳ نقبای حائر شریف از نسل ابراهیم مجاب
۵۴ نوادگان ابراهیم مجاب
۵۵ محمد عابد، پدر بزرگوار
۵۸ مزارات منسوب به محمد بن موسی (علیه السلام)
۵۸ اشاره
۵۸ الف) قمشه اصفهان
۵۹ ب) کاخک گناباد
۵۹ ج) هفتادُردکان
۶۰ د) مشهد میقان اراک
۶۰ ه) رودان
۶۱ و) عراق
۶۵ مدفن محمد بن موسی (علیه السلام) در شیراز
۸۵ کتابنامه
۹۴ درباره مرکز

ابراهیم مجاب مدفون در حائر حسینی

مشخصات کتاب

سرشناسه: فقیه بحرالعلوم، محمد مهدی، 1351 -

عنوان و نام پدیدآور: ابراهیم مجاب مدفون در حائر حسینی / محمد مهدی فقیه بحرالعلوم؛ تدوین پژوهشگرده حج و زیارت.

مشخصات نشر: تهران: نشر مشعر، 1393.

مشخصات ظاهری: 87 ص.؛ مصور؛ 14×21 س.م.

شابک: 22000 ریال: 978-964-540-561-6

یادداشت: کتابنامه: ص. 79-87؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: ابراهیم بن موسی کاظم (ع)

موضوع: امامزادگان -- سرگذشتنامه

آرامگاه ها -- عراق -- کربلا

رده بندی کنگره: BP53/5/الف18 ف7 1393

رده بندی دیویی: 297/984

شماره کتابشناسی ملی: 3701938

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فاپا

ص: 1

اشاره

ابراهيم مجاب

مدفون در حائر حسيني

محمد مهدي فقيه بحر العلوم

ص: 2

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 3

دیاچه...7

سخن مؤلف...9

موقعیت آرامگاه ابراهیم مجاب...11

ابراهیم مجاب کیست؟...13

احترام به مادر...15

مجاب یا مجان؟...16

هجرت به ایران...17

صحت انتساب...19

مدفونین در جوار ابراهیم مجاب...21

دو زیارتگاه منسوب...22

1. امامزاده ابراهیم بابلسر...23

2. امامزاده ابراهیم شیراز...27

تعداد فرزندان ابراهیم مجاب...28

1. احمد بن ابراهیم مجاب...28

2. علی بن ابراهیم مجاب...33

ص: 5

3. محمد بن ابراهیم مجاب...41

فرزندان محمد بن ابراهیم مجاب...42

اختلاف در مدفن محمد بن ابراهیم مجاب...43

توصیف آرامگاه محمد بن ابراهیم در کرمان...45

4. موسی بن ابراهیم مجاب...47

تقبای حائر شریف از نسل ابراهیم مجاب...47

نوادگان ابراهیم مجاب...48

محمد عابد، پدر بزرگوار...49

مزارات منسوب به محمد بن موسی (علیه السلام)...52

الف) قمشه اصفهان...52

ب) کاخک گناباد...53

ج) هفتادرد اردکان...53

د) مشهد میقان اراک...54

ه) رودان...54

و) عراق...55

مدفن محمد بن موسی (علیه السلام) در شیراز...59

کتابنامه...79

ص: 6

سعادت واقعی انسان و شرط پویایی جوامع بشری در سایه شناخت و کارآمد کردن سیره اولیای الهی است. پر آشکار است که سیره اولیای الهی به ویژه اهل بیت خاندان وحی (علیهم السلام) به عنوان متقن ترین آموزه های تربیتی و اساسی ترین مؤلفه در فرهنگ اسلامی است. شناخت واقعیت های زندگی آنان و بهره گیری از روش و منش و رفتار و گفتارشان می تواند زمینه های تعالی و سعادت واقعی انسان را فراهم سازد، از این رو پژوهش در آثار اولیای الهی به ویژه جست و جو در احوال خاندان پاک نبوت که در دامان پرمهر آنان کامل ترین انسان ها پرورش یافته اند به منظور الگوگیری از آنان ضرورت انکارناپذیر مراکز پژوهشی است.

گروه تاریخ و سیره پژوهشکده حج و زیارت در راستای ایفای رسالت خود برای ترویج فرهنگ اصیل اهل بیت (علیهم السلام)، به شرح حال شماری از چهره های تأثیرگذار جهان اسلام در قالب

تك نگاری هایی مستقل پرداخته و در این کتاب ها برای دسترسی آسان علاقمندان، زندگینامه تفصیلی هر فرد و معرفی زیارتگاه های منسوب به وی و تاریخچه و اعتبار آن ارائه شده است.

در پایان پژوهشکده حج و زیارت لازم می داند که از تلاش مؤلف محترم و ارزیابان و همه دوستانی که در واحد آماده سازی پژوهشکده در به ثمر رسیدن این اثر تلاش نموده اند، سپاسگزاری نماید.

انه ولی التوفیق

گروه تاریخ و سیره

پژوهشکده حج و زیارت

ص: 8

شیعیان از دیرباز به عنوان شیفتگان و دلدادگان خاندان پیامبر (صلی الله علیه و آله) شناخته شده و توصیه های پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در تمسک به ثقلین (قرآن و عترت) به جان و دل پذیرفته اند. از سویی خاندان رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به دلیل انحراف کلام، ستم، تعقیب و شکنجه های هولناکی که به آنان روا می شد، به ستوه آمده بودند و عرصه زندگی، در مدینه الرسول (صلی الله علیه و آله) و حجاز، لحظه به لحظه برای آنان تنگ تر می شد. از این رو به دیگر سرزمین های اسلامی پناه می آوردند یا علیه ستم، دست به شمشیر می بردند تا با برپایی حکومتی اسلامی، اهداف ائمه (علیهم السلام) را تحقق بخشند.

ابراهیم مجاب، فرزند محمد بن امام موسی کاظم (علیه السلام) اولین علوی دلباخته اباعبدالله الحسین (علیه السلام) بود که در کربلا اقامت گزید باعث رفت و آمد و اسکان دیگر علویان در این شهر مقدس شد. او چون به زهد و تقوا آراسته بود، پس از شنیدن جواب سلام از ضریح امام حسین (علیه السلام) به مجاب ملقب شد و اکثر نسل

او در کربلا سکونت دارند. در این کتاب سعی شده تا چهره شفافی از این نواده بزرگوار امام هفتم (علیه السلام) در ذهن خوانندگان و زوار محترم عتبات عالیات ترسیم شود. امید است این اثر مورد توجه خوانندگان عزیز قرار گیرد و خطاهای احتمالی آن را بر نگارنده ببخشایند.

محمد مهدی فقیه بحر العلوم

قم/1391

ص: 10

آرامگاه ابراهیم مجاب، در قسمت شمال غربی حرم امام حسین (علیه السلام)، در رواقی به نام خود وی واقع شده است. از این رواق، دو در به صحن مطهر ابوعبدالله الحسین (علیه السلام) گشوده می شود که یکی باب حبیب بن مظاهر و کفشداری آن، متعلق به آل شریح است. باب دیگر، باب سید ابراهیم مجاب است که کفشداری آن به سید جعفر، فرزند سید حسن، فرزند سید جعفر آل طعمه تعلق دارد. برای این رواق، درِ سومی نیز به در مقابل باب سلطانیه گشوده شده که کفشداری متعلق به سید هادی محمد مصطفی آل طعمه در آن واقع شده است. (1)

در گذشته این رواق، یکی از صحن های حرم مطهر امام حسین (علیه السلام) بود و مقابر علویین نام داشت. (2) بعدها با توسعه حرم مطهر و افزوده شدن به مساحت بنای حرم، مرقد سید

ص: 11

1- . کربلا و حرم های مطهر، صص 158 و 159.

2- . الشجرة الطيبة فی ارض المخصبة، ص 25.

ابراهیم مجاب در رواق غربی حرم قرار گرفت و چون این رواق بزرگ شد، قبر سید ابراهیم مجاب در شمال رواق غربی واقع شد. (1)

روی مرقد سید ابراهیم، صندوقی از چوب ساج مرغوب و ضریحی از فولاد سبز قرار داشت که چندی پیش ضریحی از برنز جایگزین ضریح قبلی شد. (2)

تمام دیوارهای حرم مطهر، آئینه کاری و ازاره آن با سنگ مرمر نفیس، تزیین شده است. ضریحی از طلا و نقره بر مرقد ابراهیم مجاب قرار داشت، ولی پروژه ساخت ضریح جدید سید ابراهیم مجاب، از سال 1390 شمسی، با همت هنرمندان اراکی آغاز و در نیمه اول سال 1392 در حرم مطهر نصب شد. این ضریح از دو سازه تشکیل شده که سازه نخست آن، شامل بدنه اصلی و از چوب طراحی شده و «استاد محمد نوری»، گره چینی آن را برعهده داشته است. بخش دوم ضریح، از مس و طلاست و قلم زنی روی آن، هنر دست «استاد محمد مهدی باباخانی» است. طول و عرض ضریح $3 \times 1/20$ و ارتفاع آن 3 متر است و 9 پنجره و یک در طلایی دارد. در ساخت این ضریح، 50 کیلوگرم طلا، یک هزار و 150 کیلوگرم نقره و 300 کیلوگرم مس به کار رفته است. (3)

ص: 12

1- . کربلا و حرم های مطهر، ص 158.

2- . مراقد المعارف، ج 1، ص 42؛ معجم المراقد والمزارات فی العراق، ص 26.

3- . سایت خبری تحلیلی بولتن، تاریخ 13 اسفند 1391، کد خبر: 128532.

نسب شریف ابراهیم مجاب با يك واسطه، به امام هفتم شیعیان، امام موسی بن جعفر (علیه السلام) می رسد: ابراهیم بن محمد العابد بن امام موسی کاظم (علیه السلام). کنیه وی «ابومحمد» (1) و به «تاج الدین» (2) و «مجاب» (3)، ملقب و به «ضریر» (4)، «مکفوف» (5) و «کوفی» (6) مشهور است. از این رو، به او ضریر و مکفوف می گویند؛ زیرا در آخر عمرش نابینا و زمین گیر شد. (7)

وی سیدی جلیل القدر، عظیم الشان و بزرگوار بود. ابراهیم مجاب، نخستین علوی است که در سال 247 ه. ق پس از مرگ متوکل عباسی، از کوفه به کربلا آمد و آنجا سکونت گزید. (8) در این دوران، «محمد منتصر»، پسر «متوکل»، امور خلافت را در دست گرفته بود. او از رفتار متوکل با علویان، اندوهگین و آزرده خاطر بود و برای دلجویی از علویان، به آنها اجازه داد

ص: 13

-
- 1- . تحفة الازهار، ج 3، ص 280؛ الشجرة الطيبة فی ارض المخصبة، ص 25؛ الكواكب المنتشرة، ج 1، ص 70.
 - 2- . الشجرة الطيبة فی ارض المخصبة، ص 25؛ المشاهد المشرفة، ج 1، ص 63.
 - 3- . عمدة الطالب، ص 263؛ النفحة العنبرية، ص 90؛ مناهل الضرب، ص 474؛ الاساس لأنساب الناس، ص 205؛ الدر المنثور، ص 228.
 - 4- . المجدی، ص 313؛ الشجرة المباركة، ص 103؛ النفحة العنبرية، ص 90.
 - 5- . الشجرة الطيبة فی ارض المخصبة، ص 25.
 - 6- . المجدی، ص 313؛ الشجرة المباركة، ص 103.
 - 7- . انجاز العدا، ص 115.
 - 8- . المشاهد المشرفة، ج 1، ص 63.

قبر امام حسین(علیه السلام) را زیارت کنند. در این دوران بود که سید ابراهیم، مرقد امام را زیارت کرد و هنگام زیارت، رو به مرقد امام حسین(علیه السلام) با عبارت «السلام عليك يا جدّاه» به ایشان سلام کرد و از درون ضریح با عبارت «وعليك السلام يا ولدي» پاسخ شنید. از این رو به «مُجّاب» شهرت یافت. (1)

«ابن فوطی» از ابراهیم مجّاب چنین یاد می کند:

او از زاهدان و عابدان بود. زیاد به نیایش و اوراد و اذکار می پرداخت. از خانه اش مگر برای ضرورت و احتیاج خارج نمی شد. او مواظب عبادت خود در شب و روز بود.

روایت می کنند روزی ابراهیم مجّاب، به حرم مطهر حضرت امام علی(علیه السلام)، و برخی نیز گفته اند به حرم امام حسین(علیه السلام)، وارد شد و از داخل قبر به وی سلام داده شد. (2)

«ابن طقطقی»، مورخ و نسب شناس متوفای 709 ه. ق، این واقعه را در حرم امام حسین(علیه السلام) می داند و می نویسد: ابراهیم، داخل حرم سیدالشهدا(علیه السلام) شد و گفت: «السلام عليك يا ابة». در آن هنگام از داخل قبر پاسخ آمد: «وعليك السلام يا ولدي». (3)

یکی از نوادگانش در این باره می گوید: (4)4.

ص: 14

-
- 1- . کربلا و حرم های مطهر، ص 158.
 - 2- . مجمع الآداب، ج 4، صص 356 و 357.
 - 3- . الاصلی، ص 183؛ غایة الاختصار، ص 89.
 - 4- . مرقدها و مکان های زیارتی کربلا، ص 102؛ معجم المراقد والمزارات فی العراق، ص 26؛ مشاهد العترة الطاهرة، ص 184؛ المشاهد المشرفة، ج 1، ص 64.

کجا در میان مردم مانند جدم موسی و پسرش مجاب یافت می شود؛ آن گاه که سبط پیامبر را درحالی که در قبرش مدفون بود، مخاطب قرار داد (سلام کرد) و بهترین پاسخ را دریافت کرد.

با وجود آنکه بیشتر علمای انساب به سکونت و وفات ابراهیم مجاب در حائر اعتراف دارند، برخی پژوهشگران، در لقب، نسب و محل دفن او تردید دارند که در اینجا به آن اشاره می کنیم.

احترام به مادر

گفته شده که ابراهیم مجاب، مادری پیر و فرتوت داشت. هر هفته شب های جمعه به رسم ادب او را بر دوش خود سوار می کرد و به زیارت قبر امام حسین (علیه السلام) می برد، هرچند در این راه بسیار اذیت می شد.

در یکی از شب های جمعه که ابراهیم خسته بود، مادرش به او گفت: ابراهیم پسرم، به دلم برات شده که هفته دیگر از دنیا خواهم رفت؛ بیا و مرا به حرم مولایم ببر. ابراهیم که از شدت درد کمر و ناینایی رنج می برد به رسم ادب، مادر را بر دوش گرفت و راهی حرم شد و در مسیر از شدت درد به نجوا با امام مشغول می شود که آقا این خدمت را از من قبول کن. مادرش نیز در گوش فرزندش

نجوا می کرد که جدت جواب این زحمت و خوبی تو را بدهد.

ابراهیم با مادر در حالی که او را بر دوش داشت وارد حرم شد و در مقابل مضجع شریف ایستاد و سلام داد، السلام عليك يا جدی یا ابا عبدالله. همه آنهایی که در حرم بودند به گوش خود شنیدند که از داخل ضریح مطهر صدایی بس دلنواز پاسخ می گوید: السلام عليك يا ولدی.

پس از این واقعه، عده ای از مردم در حرم به انتظار ابراهیم می نشستند تا وارد شود و سلام دهد و جواب امام را بشنوند. (1)

مجاب یا مجان؟

بی شک، لقب مجاب یکی از افتخارات ابراهیم بن محمد بن امام موسی کاظم (علیه السلام) است و به این دلیل که سیدالشهداء (علیه السلام) پاسخ سلام او را داده، به این نام ملقب شده است. ولی در برخی از منابع متأخر، نقل شده که وی ملقب به «مجان»، از ماده «مجن» و به معنای «سپرساز» است. (2) نخستین بار مرحوم آیت الله العظمی مرعشی نجفی (رحمه الله) از قول پدرش آیت الله سید محمود تبریزی مرعشی (رحمه الله) (متوفای 1338 ه. ق) این دیدگاه را نقل می کند و می گوید: «لقب ابراهیم، مجان بوده؛ زیرا شغل او سپرسازی بوده است». (3)

ص: 16

1- . اگرچه داستان فوق با اقتباس از گفتار آقای نیرحیدری نقل شده و مطابق با لقب ابراهیم است، اما سند این نقل قول به دست نیامده است.

2- . منار الهدی فی الانساب، ص 28.

3- . مصباح الفقیه، ج 1، ص 217؛ تاریخ سیرجان، ص 157.

گفتنی است این ادعا صحیح نیست و بر خلاف اجماع علمای انساب است. از دیگر سو با زهد و تقوای ابراهیم که پیش از این گفته شد، منافات دارد. افزون بر این، منابع انساب، از وی با عنوان «ضریر» و «مکفوف»، به معنای «نابینا» یاد می کنند. بنابراین، او چگونه می توانسته سپرساز باشد. در حالی که چشمی برای دیدن نداشت؟! از دیگر سو این شغل برای سادات، آن هم در دوره متوکل عباسی ممنوع بود؛ زیرا آنان تصور می کردند که این سلاح علیه آنان به کار می رود. (1) بنابراین، این دیدگاه خلاف حقیقت است و اعتباری ندارد. (2)

هجرت به ایران

بیهقی گفته است: در سال 285 ه. ق ابراهیم مجاب در نیشابور حاضر شده و در آنجا حدیث نقل کرده است. (3) بر همین اساس، برخی گفته اند سید ابراهیم مجاب، پس از شهادت امام رضا (علیه السلام) با پدر و برخی دیگر از پسرعموهایش، به همراه عمویشان، احمد بن موسی (علیه السلام)، به ایران سفر کردند و ابراهیم پس از درگیری با حاکم شیراز، نابینا شد و فرار کرد. سپس با پشت سر گذاشتن وضعیتی دشوار و گذشتن از سرزمین های

ص: 17

1- . انجام العادات، ص 117.

2- . امامزاده محمد و سید ابوالوفای کوهدشت، صص 50 و 51.

3- . لباب الانساب، ج 2، ص 716. «ابراهیم بن محمد، حضر بنیساپور و روی بها الاحادیث سنة خمس وثمانین ومائتین.»

بسیار (1)، به کوفه رسید و در آنجا ساکن شد. (2) شیرازی ها بر اساس مدارك ضعيف متأخر، معتقدند که سیدابراهیم مجاب در شیراز وفات کرده و در کنار پدرش، محمد عابد، مدفون شده است. (3) عده ای دیگر نیز معتقدند او به طبرستان متواری شده و در شهر آمل در گذشته است و به ابوجواب شهرت دارد. (4)

ادعای حضور ابراهیم مجاب در ایران، به کلی مردود است؛ زیرا بیهقی تاریخ حضور او را در نیشابور، سال 285 ه. ق نوشته است. در حالی که به گفته دیگر مورخان، او در سال 248 ه. ق در حائر حسینی ساکن شد، در همان جا وفات کرد و دفن شد. (5)

«سید محمد کاظم یمانی موسوی» نیز تصریح می کند که سید ابراهیم مجاب، در مشهد امام حسین (علیه السلام) مدفون است. (6)

«سید حسین صدر» در کتاب «نزهة اهل الحرمین فی عمارة المشهدين» آورده است: (7)

تا آنجا که من اطلاع دارم، خاندان ابراهیم مجاب نخستین کسانی بودند که در کربلا سکونت کردند و تاکنون کسی را نیافته ام که پیش از آنان در کربلا ساکن شده باشد. 1.

ص: 18

-
- 1- . برخی آمل و شیراز و نیشابور را بیان می کنند.
 - 2- . مرقدها و مکان های زیارتی کربلا، ص 100.
 - 3- . دانشنامه بقاع و اماکن متبرکه، ج 1، صص 184 و 185.
 - 4- . همان، ج 1، صص 99 و 100.
 - 5- . المشاهد المشرفة، ج 1، ص 63؛ بغية النبلاء فی تاریخ کربلاء، ص 122.
 - 6- . النفحة العنبرية، 90.
 - 7- . نزهة اهل الحرمین فی عمارة المشهدين، ص 21.

متأسفانه در برخی منابع متأخر، سید ابراهیم مجاب، فرزند «محمد عابد بن امام موسی کاظم(علیه السلام)» با «ابراهیم المرتضی» فرزند امام کاظم(علیه السلام)، خلط شده و این دو را با هم اشتباه گرفته اند. نخستین بار این اشتباه را سید ضامن بن شدقم حسینی متوفای پس از سال 1090 ه.ق. مرتکب شده و می نویسد: «ابراهیم المرتضی المجاب بن الامام موسی الکاظم». (1)

«علامه حرزالدین»، نخستین پژوهشگر متأخری است که این اشتباه را مرتکب شده و نوشته است: (2)

ابراهیم اصغر، ملقب به مرتضی و مجاب، فرزند امام موسی کاظم(علیه السلام) است که مادرش ام ولد نوییه بود و «نجیه» نام داشت و در جانب شرقی بغداد وفات کرد و بدن او را به حائر حسینی منتقل کردند. مرقد او در حائر حسینی، در کربلای مقدسه، پشت قبر جدش امام حسین(علیه السلام) در زاویه رواق در جهت شمال غربی است. بر روی قبر، ضریح مشبکی قرار دارد که آن را زیارت می کنند و به سید ابراهیم مجاب معروف است.

به ظاهر، این اشتباه به دلیل هم نام بودن ابراهیم مجاب با ابراهیم مرتضی و پیوند نسبشان به امام موسی کاظم(علیه السلام) و اتصاف هر دو به زهد و تقوا بوده است. از سویی، حرزالدین این مطلب را از سید بحرالعلوم نقل می کند؛ زیرا او نیز می نویسد: «ابراهیم

ص: 19

1- . تحفة الازهار، ج 3، ص 124.

2- . مراقد المعارف، ج 1، ص 42.

مجاوب، صاحب ابوالسرایا است» (1) و این اشتباه آشکاری است؛ زیرا صاحب ابوالسرایا، ابراهیم مرتضی فرزند امام هفتم (علیه السلام) است.

مامقانی نیز همین اشتباه را تکرار می کند و می گوید: (2)

با توجه به تصریح علمای انساب، امام موسی کاظم (علیه السلام) دو فرزند به نام ابراهیم داشته که یکی ابراهیم اکبر و دومی ابراهیم اصغر بوده است.

در «عمدة الطالب» نیز با اشاره به دو فرزند به نام ابراهیم برای امام موسی کاظم، 23 فرزند برای ایشان بیان شده است. پنج نفر از آنان فرزند نداشته اند که یکی از آنان ابراهیم است و اختلافی در این مورد نیست. در این کتاب از سه نفر نیز نام برده شده که فرزند دختر از خود بر جای گذاشته و پنج تن دیگر فرزندی داشته اند که درباره آنان اختلاف است؛ از جمله آنان ابراهیم اکبر است. ده نفر از آنان نیز فرزندی داشته اند که درباره آنان اختلافی نیست؛ از جمله آنان ابراهیم اصغر است که لقب او مرتضی و مادرش کنیزی از «نوبه» به نام «نجیه» بوده است. این ابراهیم فرزندان بسیاری داشته و قبرش در رواق سیدالشهداء (علیه السلام) است و سید رضی و مرتضی از نسل او هستند.

مامقانی در جای دیگری از کتاب خود، به این موضوع اشاره و سپس اشتباه خود را این گونه تصحیح می کند: (3) 9.

ص: 20

1- . نزهة اهل الحرمین فی عمارة المشهدین، ص 21.

2- تنقیح المقال فی علم الرجال، ج 4، ص 412.

3- . همان، ج 4، ص 49.

برخی بر این اعتقادند قبری که در گوشه شمال غربی رواق حرم مطهر امام حسین (علیه السلام) است، قبر ابراهیم اصغر، جد سید رضی و سید مرتضی است و من نیز پیش تر بر این اعتقاد بوده ام، ولی با بررسی دقیق دریافتم که قبر مذکور، متعلق به ابراهیم مجاب، فرزند محمد عابد، فرزند امام موسی کاظم (علیه السلام) است و افراد زیادی به این موضوع اشاره کرده اند.

مدفونین در جوار ابراهیم مجاب

چنان که پیش تر گفته شد، مکان کنونی مرقد ابراهیم مجاب، به عنوان «تربة العلویین» یا مقابر علویان مشهور است (1) و جمع کثیری از سادات و علما در این مکان آرمیده اند؛ از جمله آنان می توان به شخصیت های زیر اشاره کرد:

1. «ابو احمد حسین بن موسی بن محمد بن موسی بن ابراهیم مرتضی بن امام موسی کاظم (علیه السلام)»؛ پدر سید رضی و سید مرتضی. «ابن عنبه» در عمدة الطالب نقل می کند که او در سال 400 ه. ق در سن نود و اندی در بغداد درگذشت و نخست در خانه خود به خاک سپرده شد. سپس جنازه وی به حرم مطهر امام حسین (علیه السلام) منتقل و در نزدیکی قبر امام حسین (علیه السلام) دفن شد و قبر وی آشکار و معروف است. (2) «قبر وی به فاصله شش ذرع، در پشت سر امام حسین (علیه السلام) قرار گرفته و در کنار

ص: 21

1- . منار الهدی فی الانساب، ص 26.

2- . عمدة الطالب، ص 249.

جدش ابراهیم مرتضی، فرزند امام موسی کاظم (علیه السلام) (ابراهیم مجاب) به خاک سپرده شده است». (1)

برخی قبر دو فرزند ابواحمد حسین، یعنی سید رضی و سید مرتضی را در کنار پدر و جوار ابراهیم مجاب می دانند. (2)

2. «سید عبدالله بحرانی»؛ صاحب کتاب های گرانسنگی چون «الافاضات الحسینیه» و «شرح مختصر النافع محقق حلی در فقه».

3. «سید محسن بن عبدالله بحرانی»؛ او تقریرات درس استاد خود «شیخ خلف بن عسکر» را نوشته است.

4. «سید محمد بن سید محسن بحرانی»؛ او آثاری از جمله «الفصول البهیه فی بعض اخبار الحجج المرضیه» و «هدایة العباد» (در فقه) دارد.

5. «سید محمد زینی حسنی»؛ عالم و شاعر.

6. «سید محمد مهدی سید سلیمان آل طعمه»؛ وی از سادات آل طعمه و از نوادگان ابراهیم مجاب است.

دو زیارتگاه منسوب

اشاره

با وجود آنکه به دفن ابراهیم مجاب در حائر حسینی تصریح شده، دو زیارتگاه دیگر با نام او در ایران است که به بررسی آن ها می پردازیم.

ص: 22

1- . مرقدها و مکان های زیارتی کربلا، ص 104.

2- . نزهة الحرمین فی عمارة المشهدین، ص 22؛ آرامگاه های خاندان پاک پیامبر 9، صص 230 و 231.

مرقد امامزاده ابراهیم، در جنوب شرقی شهر بابلسر قرار دارد و به «امامزاده ابراهیم ابوجواب» معروف است. ساختمان بقعه به صورت هشت ضلعی با گنبد کلاه درویشی هشت ترک و ارتفاع 20 متر است که در چهار جهت درهایی دارد. اضلاع خارجی بنا با طاق نماها و قاب بندی مستطیل شکل و در بالا با تزئینات طاق نمایی شکل، نماسازی شده است. در دوره های بعدی، بناهایی از جمله مسجد و کفش کن به بنای اصلی افزوده شده است. داخل بنای اصلی و بر دیوار مسجد، گچ بری های ظریفی دیده می شود که در نوع خود بی نظیر است. در این امامزاده، چهار در و یک صندوق قدیمی با کتیبه های تاریخی وجود دارد.

در دولنگه ورودی مسجد امامزاده، 2/38 متر ارتفاع و 82 سانتی متر پهنا دارد. هر لنگه شامل سه قسمت اصلی و دو بئو در طرفین و قاب، گره و حاشیه های کنده کاری شده است. بر پاسار بالای لنگه سمت راست این در، نام بانی: «بی بی فضّه خاتون بنت امیر صاعد» و بر پاسار پایین لنگه سمت راست: «عمل استاد علی بن استاد علی بن استاد فخرالدین بن استاد علی نجّار کتبه احمد ابن حسین سیاه پوش» و بر پاسار پایین لنگه سمت چپ، «تمّت فی شهر محرم الحرام فی سنة ست و تسعمائه هجرة النبویه (علیه السلام)» (906 ه.ق) نگاشته شده است.

دری که به صحن حرم امامزاده ابراهیم گشوده می شود، دو لنگه است و 2/48 متر ارتفاع و 89 سانتی متر پهنا دارد. هر لنگه از این جفت در، شامل سه قسمت اصلی با دو بانو در طرفین است. بانوی سمت راست و چپ کنده کاری است. در قسمت وسط، قاب و گره و در بالا و پایین، کتیبه ای با این مضمون قرار دارد:

امر هذه الباب المزار الممتبرک مرتضى الاعظم سيد عزيز بن سيد شمس الدين المعروف ببابلکان عمل استاد محمد بن استاد علي النجار الرازي في التاريخ شهر محرم سنة احدى اربعين و ثمانمائه. (841 هـ. ق)

بالای این در، پنجره نورگیر مشبک بزرگی قرار دارد که زیر آن، کتیبه ای به خط «تقی آملی» و کار «علی بن استاد اسماعیل نجار آملی»، معروف به رازی، مشتمل بر صلوات کبیره حک شده است. در غربی حرم، دو لنگه به ارتفاع 179 و پهنا 49 سانتی متر است که این کتیبه بر آن حک شده:

امر هذه العمارة الش-ريفه سيد السادات والاشراف سيد شمس الدين بن سيد عبدالعزيز ببابلکان عمل استاد محمد بن استاد علي نجار رازي في تاريخ ذوالحجة سنة تسع و خمسين و ثمانمائه هجرية. (859 هـ. ق)

در طرف شمالی حرم نیز دری با کنده کاری های ظریف، شامل کتیبه ذیل است.

امر هذه العمارة الشريفة سيد السادات سيد شمس الدين

بن سيد عبدالعزيز بابلكان في تاريخ جمادي الاول سنة ثمان و خمسين و ثمانمائه (858 هـ. ق) عملي استاد محمد بن استاد علي نجار رازي.

در وسط حرم، صندوقی چوبی قرار دارد که این عبارت تاریخی بر بدنه آن حک شده است:

امر هذه الروضة الميمون المبارك الشريف المنور المطهر المقدس سيد الاعظم سلالة السادات سيد مرتضى بن المرتضى الاعظم افتخار آل طاها و ياسين سيد شمس الدين ادام الله سيادتهما ابن سادات المرحوم سيد حسين كيا بن سيد عبدالله بن سيد علي كيا بابلكان طاب ثراهم عمل استاد فخر الدين و اخوه محمد بن علي بن اسماعيل بن علي النجار الأملي المعروف بالرازي في تاريخ شهر رمضان المبارك سنة خمس ثلثين و ثمانمائه». (835 هـ. ق)

براساس تاريخ کتیبه های بیان شده، سيد شمس الدين بابلکاني، این بنا را در قرن نهم هـ. ق ساخته است؛ بنا به روایتی گویا سر امامزاده ابراهيم أمل یا امامزاده ابراهيم قريه «ماجر كجور» - از اولاد امام كاظم (عليه السلام) - در این بنا مدفون است. از این رو محل مجاور آن را مشهد سر می خوانند. این بنا به شماره 343 به ثبت تاریخی رسیده است. (1)3.

ص: 25

1- . از آستارا تا استرآباد، ج4، ص 260-270؛ فهرست بناهای تاریخی ایران، ص116؛ بناهای آرامگاهی، ص93.

چنان که اشاره شد، اهالی، امامزاده را ابوجواب و فرزند امام موسی کاظم (علیه السلام) می دانند که به یقین، این ادعا درست نیست.

«سید مهدی بن مصطفی تفرشی» در این باره می گوید:

ابراهیم بن حسین بن علی بن عبیدالله (1) بن حسین الاصغر بن امام زین العابدین علی بن الحسین (علیه السلام)، در طبرستان مقتول شد. در مشهد سر مازندران امامزاده ابراهیم است. برخی می گویند سر اوست و بدنش در ناچر کجور است. محتمل است این ابراهیم باشد... (2).

به ظاهر تفرشی این مطلب را از ابوالحسن عمری نقل کرده است؛ زیرا او می نویسد:

وولد علي بن عبیدالله بن حسین الاصغر... عدّة من الولد كثيرة. و منهم: محمد المحدث الجلیل ابن الحسن قتل هو و اخوه ابراهیم ولم یعقبا. (3)

علی بن عبیدالله بن حسین اصغر، صاحب فرزندان زیادی بوده که از جمله آنان، محمد بن حسن که محدّثی جلیل القدر است که به همراه برادرش ابراهیم به شهادت رسید و نسلی از ایشان باقی نمانده است. 7.

ص: 26

-
- 1- . از آستارا تا استراباد، ج4، صص 260 - 270؛ فهرست بناهای تاریخی ایران، ص 116؛ معماری تیموری در ایران و توران، صص 626 - 628 و 997؛ فهرست بناهای تاریخی و اماکن باستانی ایران، ص 180؛ بناهای آرامگاهی، ص 92.
 - 2- . بدایع الأنساب فی مدفن الأطیاب، صص 8 و 9.
 - 3- . المجدی فی انساب الطالبیین، ص 197.

ابوالفرج اصفهانی، شهادت این دو بزرگوار را در واقعه و کارزار «یعقوب بن لیث صفّاری» و «حسن بن زید» در طبرستان بیان کرده است (1) که در این صورت، باید سال 261 ه. ق باشد؛ زیرا یورش یعقوب به طبرستان که به شهادت برخی از اطرافیان حسن بن زید داعی انجامید، در این سال اتفاق افتاد و حسن بن زید داعی به دیلم گریخت.

ابوالحسن بیهقی، قبر این دو بزرگوار را در طبرستان می داند و می نویسد: «ابراهیم در روزی که به شهادت رسید، 45 سال داشت». (2) بنابراین، ثابت می شود که این مزار، متعلق به نواده امام سجاد (علیه السلام) است، نه فرزندزاده امام موسی کاظم (علیه السلام).

2. امامزاده ابراهیم شیراز

در پشت مرقد محمد عابد در شیراز، ضریح خاتم کاری زیبایی از دوره زندیه وجود دارد که به ابراهیم المجاب، فرزند محمد عابد منسوب است. (3) البته این ادعا درست نیست و به عقیده برخی از پژوهشگران این احتمال وجود دارد که این مکان، مدفن ابراهیم المجاب بن محمد بن ابراهیم المجاب بن محمد العابد بن امام موسی کاظم (علیه السلام) باشد. (4)

ص: 27

-
- 1- . مقاتل الطالبيين، ص 538.
 - 2- . لباب الأنساب و الألقاب و الأعقاب، ج 1، ص 428؛ الكواكب المشرقة، ج 1، ص 30.
 - 3- . مهاجران موسوی، ص 642.
 - 4- . الشجرة المباركة، ص 104؛ الفخری، ص 16؛ دانشنامه بقاع واماكن متبركه، ج 2، ص 123.

علمای انساب، برای ابراهیم مجاب چهار فرزند پسر ذکر کرده اند (1) که هر يك اعقاب و نسل های بسیاری داشته اند. در ادامه به آنها اشاره می شود:

1. احمد بن ابراهیم مجاب

احمد، مکتبی به ابوجعفر و به زاهد مشهور بود. (2) «ضامن بن شدقم حسینی» درباره او می نویسد:

امّه خدیجة بنت عمه علي بن احمد. كان صيناً خيراً وجيهاً، له ولد منتشر بالحائر وغيره، يعرفون ببني احمد. (3)

مادرش خدیجه، دختر عمویش علی بن احمد بن امام موسی کاظم (علیه السلام) است. او مردی خویشان دار، دین مدار، نیکوکار و محترم بود. فرزندان او در حائر و غیر از آن، به «بنی احمد» مشهورند.

«ابوسعیده موسوی»، احمد را نقیبی سرشناس و عابدی زاهد معرفی می کند. (4) «صاحب الشجرة المباركة» از سکونت احمد در سیرجان خبر می دهد. (5) «ابوطالب مروزی»، از علمای انساب

ص: 28

1- . الشجرة المباركة، ص 103؛ النفحة العنبرية، ص 90.

2- . تحفة الازهار، ج 3، ص 281؛ التذكرة، ص 146.

3- . تحفة الازهار، ج 3، ص 281.

4- . المشجر الوافی، ج 1، ص 296. «یکنی السید احمد بأبی جعفر، کان نقیباً وجیهاً وعابداً زاهداً».

5- . الشجرة المباركة، ص 103.

قرن هفتم هجری نیز با صراحت می نویسد: «احمد بالسیرجان، عقبه ببغداد والکوفة»؛ «احمد در سیرجان سکونت داشت و نسلش در بغداد و کوفه پراکنده بودند». (1)

«سلطان الواعظین شیرازی»، انگیزه مهاجرت احمد به سیرجان را به همراه برادرش علی، تبلیغ دین و ارشاد مسلمانان می داند. (2) در حومه شهر سیرجان، آرامگاه باشکوهی به امامزاده احمد بن ابراهیم المجاب منسوب است که بین اهالی به کمال الدین مشهور است. (3)

«آیت الله شیخ محمد رحمتی» که خود اهل سیرجان و از علمای انساب است، در این باره می نویسد: (4)

قبری در حومه متصل به سیرجان به نام امامزاده احمد داریم که قابل انطباق بر احمد بن ابراهیم المجاب است. بی مناسبت نیست که یکی دو برادر با هم به سیرجان هجرت کرده و بقیه بعداً به آنان پیوسته اند.

با وجود آنکه ورود احمد بن ابراهیم به سیرجان مسلم بوده و در سیرجان قبری به او منسوب است، ابن عنبه او را از مهاجران به قصر ابن هبیره ذکر می کند و قبر وی را در آنجا می داند. (5) دیگر علمای انساب پس از ابن عنبه نیز 5.

ص: 29

1- . الفخری، ص 16.

2- . شبهای پیشاور، ص 130.

3- . مزارات کرمان، ج 2، صص 188 و 189.

4- . انجامز العادات، ص 128.

5- . عمدة الطالب، ص 245.

همین دیدگاه را پذیرفته اند. (1) گویند قبری در نواحی «مسیب» از توابع استان کربلا به او منسوب است که پیش از این، به «قصر بن هبیره» شهرت داشته است. (2) با این حال، این ادعا صحیح به نظر نمی رسد؛ زیرا قبر موجود در نواحی مسیب از آن ابوجعفر احمد بن ابراهیم بن محمد بن حمزة بن احمد بن ابراهیم مجاب بن محمد عابد بن امام موسی کاظم (علیه السلام) است که در نام پدر و جد با احمد مورد بحث ما تشابه اسمی و نسبی دارد. (3) این شخص مدتی نقابت حائر را برعهده داشته است. (4)

سید احمد بن ابراهیم مجاب پنج فرزند دارد که عبارتند از:

الف) ابوعبدالله جعفر: به گفته «ابن شدقم»، سیدی جلیل القدر، عالمی فاضل، دانشمندی کامل و نیکوخصال بود. «تلعکبری» در سال 360 از وی سماع حدیث و اجازه روایت کسب کرده است. برخی بزرگان شیعه روایت او را حَسَن می دانند و باکی از نقل آن ندارند.

ب) ابومحمد حمزه: او سیدی جلیل القدر و بزرگوار بود که به نقل از برخی پژوهشگران در روستای تکیه چهارگنبد از توابع سیرجان مدفون است و به حمزة بن موسی (علیه السلام) شهرت دارد. 5.

ص: 30

1- . مناهل الضرب، ص 474؛ بدایع الانساب، ص 14؛ المشجر الوافی، ج 1، ص 496؛ اختران تابناک، ج 1، ص 566.

2- . المشاهد المشرفة، ج 1، ص 115.

3- . مزارات کرمان، ج 2، ص 189.

4- . المجدی، ص 315.

ج) ابویحیی محمد: او نیز مانند دیگر برادرانش، به زهد و تقوا معروف و دارای فرزندی بود و به قول مشهور، در شهرک درب گنبد از توابع شهرستان کوهدشت مدفون است.

د) ابوالفضل احمد: وی به ابوعلی مطهر نیز شهرت دارد.

ه) ابومحمد عبدالله: او بدون فرزند وفات یافت. (1)

توصیف آرامگاه احمد بن ابراهیم در سیرجان

در حومه شهر سیرجان، مزار باشکوهی قرار دارد که به امامزاده احمد معروف، و به کمال الدین مشهور است. ساختمان بقعه، بنایی تازه ساز و کرسی بلند است که اصل مرقد در اتاقی به ابعاد 10*10 متر قرار دارد. چهار زاویه اتاق را در ارتفاع 5/5 متری با ایجاد چهار گوشواره، به دایره تبدیل کرده اند و در نتیجه گنبد شلجمی و بلند بقعه را که قطر آن 10 و ارتفاع آن 15 متر است، بر آن استوار ساخته اند.

در زیارتگاه به سمت غرب باز می شود که با چهار پلکان به حرم راه می یابد. در جانب شرق و شمال نیز دری به نمازخانه راه دارد که در سالیان اخیر به بقعه افزوده شده است. در وسط 6.

ص: 31

1- . ر.ک: المجدی، صص 314 و 315؛ تحفة الازهار، ج 2، ص 281؛ المشجر الوافی، ج 1، ص 496؛ جامع الانساب، صص 23 و 24؛ التذکره، ص 146؛ انجاز العادات، صص 128 و 129؛ مزارات کرمان، ج 2، صص 188 و 189؛ امامزاده محمد و سید ابوالوفاء کوهدشت، ص 46.

اتاق، مرقد امامزاده قرار دارد که ضریحی مطلا و بسیار زیبا به ابعاد 3*4 متر از آن محافظت می کند. در در ورودی ضریح، کتیبه ای قلمزنی شده و بر آن این متن نوشته شده است: «ضریح مطهر حضرت امامزاده احمد بن ابراهیم بن محمد بن موسی بن جعفر (علیه السلام)، به همت هیئت امناء و نظارت اداره اوقاف شهرستان سیرجان در سال 1383 ه. ش ساخته و نصب شده است. ساخت و قلمزنی سید محسن احمدی اصفهان».

در شمال بقعه، زائرسرا و اتاق نگهبانان، سرویس های بهداشتی و کشتارگاه و آشپزخانه و انبار ظروف، به مساحت هفتصد متر مربع، قرار دارد. در غرب بقعه نیز ایوان باشکوه و مجللی در سه طبقه در حال ساخت است که ارتفاع آن به بیش از 18 متر می رسد. در دو طرف این ایوان، دو گلدسته به ارتفاع 15 متر در حال ساخت است.

در غرب بقعه، نزدیک در ورودی حرم، درخت سرو کهنسالی به قطر 6/5 و ارتفاع سی متر قرار دارد که به شماره 517/3، به ثبت درخت های کهن سازمان میراث فرهنگی رسیده است. در جنوب غربی بقعه که مدخل اصلی حرم است، دفتر نگهبانی آستانه قرار دارد. کاشی های این سردر را بانویی خیراندیش اهدا کرده است. زمین زیارتگاه حدود دو هزار متر است که بخش هایی از آن به تازگی به بقعه افزوده شده است. (1)6.

ص: 32

1- . مزارات کرمان ج 2 صص 188 و 189؛ امامزاده محمد و سید ابوالوفا کوهدشت ص 46.

علی بن ابراهیم مجاب، مکنّی به ابوالحسن، سیدی جلیل القدر و عظیم الشان بود. او به سیرجان مهاجرت کرد و در آنجا صاحب یک پسر به نام ابوجعفر محمد و یک دختر به نام ام الحسین شد. (1) «عبیدلی نسابه»، (متوفای 435 ه. ق) تصریح دارد که علی بن ابراهیم مجاب، به سیرجان کرمان مهاجرت کرد و صاحب یک فرزند معقب به نام ابوجعفر محمد بود که از او نیز دو فرزند به نام های علی و حسین به وجود آمده است. (2)

نویسنده کتاب الشجرة المباركة و ابوطالب مروزی با اشاره به محل سکونت سید علی بن ابراهیم مجاب در سیرجان کرمان می نویسد: «از نسل او در سیرجان، اشخاصی به وجود آمده اند و نقابت و سرپرستی سادات آنجا را برعهده داشته اند». (3)

آیت الله رحمتی، سید علی را کوچک تر از دو برادرش محمد و موسی می داند. (4) مشهور است که وی پس از شکست قیام یحیی بن عمر بن یحیی در سال 248 ه. ق به سیرجان گریخت و تا سال 273 در قید حیات بود. (5)

ص: 33

-
- 1- . منتقلة الطالبية، ص 179.
 - 2- . تهذيب الانساب، صص 165 و 166.
 - 3- . الشجرة المباركة، ص 103؛ الفخری، ص 16. همچنین رك: عمدة الطالب، ص 245؛ مناهل الضرب، ص 474؛ النفحة العنبرية، ص 90؛ التذكرة، ص 146؛ بدایع الانساب، ص 41؛ اختران تابناك، ج 1، ص 570.
 - 4- . انجاز العادات، ص 131.
 - 5- . امامزاده محمد و سید ابوالوفاء كوهدشت، صص 68 و 69.

آیت الله مرعشی نجفی (رحمه الله)، قبر امامزاده علی را در سیرجان کرمان می داند (1) و زیارتگاه با شکوه وی هم اکنون در 9 کیلومتری جنوب شرقی شهر سیرجان، کنار روستای قلعه سنگ قرار دارد و یکی از معتبرترین زیارتگاه های سیرجان و استان کرمان و از زیارتگاه های مهم ایران است. (2)

توصیف آرامگاه علی بن ابراهیم در سیرجان

زیارتگاه باشکوه سید علی بن ابراهیم مجاب، فرزند بزرگوار امامزاده سید ابراهیم مجاب، در 9 کیلومتری جنوب شرق شهر سیرجان، کنار قلعه سنگ قرار دارد و از معتبرترین زیارتگاه های شهر سیرجان و استان کرمان و جزو بیست مزار مشهور و صحیح النسب ایران است.

این بقعه تا حدود 35 الی 40 سال پیش به شکل قدیمی خود، یعنی يك گنبد کوتاه با کاشی کاری سبزرنگ پابرجا بود تا اینکه در سه دهه پیش، تخریب و به جای آن ساختمانی بزرگ تر با گنبدی شلجمی، ایوان و ضریح جدید، بنا شد.

تاریخ ساخت بنای اصلی امامزاده سیدعلی، به درستی آشکار نیست، ولی به گمان، در دوران صفوی بنا شده است.2.

ص: 34

1- . تاریخ سیرجان، ص 157.

2- . پیغمبر دزدان، ص 221؛ تاریخ سیرجان، صص 158 و 161؛ فرهنگ جغرافیایی آبادی های استان کرمان، شهرستان سیرجان، ص 179؛ امامزاده محمد و سید ابوالوفاء کوهدشت، صص 59 و 62.

در برخی از سفرنامه ها از وجود چنین مزاری در این دوران یاد شده است.

دکتر باستانی پاریزی درباره امامزاده علی نوشته است:

شهر سیرجان در قدیم، در اطراف همین قلعه (قلعه سنگ) بود. در آنجا امامزاده ای قرار دارد به نام امامزاده علی که مورد احترام خاص مردم سیرجان، به خصوص دهات و آبادی های بلورد و ایلات بچاقچی است. در سال 1255 ه. ق، یعنی در زمان محمد شاه قاجار، حیدرقلی خان، موفق به تعمیر بنای این بقعه شده است و «موسی بن الیاس نامی»، از یاران «حیدرقلی خان» در تعمیر بنا شرکت داشته است. (1)

شاعری به نام «مطیعا» تاریخ بنای آرامگاه علی بن ابراهیم را در قطعه ای بیان می کند که در همان بقعه به صورت کتیبه ای نوشته شده است:

قبة ای کو جلوه گر اندر نظر پیداست این ***1.

ص: 35

1- . پیغمبر دزدان، ص 221.

زمزم است این یا مروه یا بیت الحرام ***

این اشعار که بر روی کتیبه ای در حرم مقدس امامزاده نوشته شده بود، در حال حاضر دیده نمی شود، ولی دو بیت پنج و شش در نمای خارجی گنبد متبرکه امامزاده علی موجود است.

بقعه امامزاده علی تا 35 سال پیش به شکل قدیم، فقط با

ص: 36

يك گنبد کوتاه با کاشی های سبز رنگ، باقی و پابرجا بود. ولی طی سخنرانی های حجة الاسلام فلسفی در سیرجان، با هدف تشویق مردم به تعمیر و بازسازی بقعه متبرکه، اهالی، بقعه قبلی را خراب و ساختمان جدیدی بنا کردند. سپس ضریحی که کار هنرمندان اصفهان است، روی قبر آن حضرت نصب شد که جلوه خاصی به بقعه داده است. این بقعه موقوفات و رقبات زیادی دارد که از جمله آنها ساختمان دانشگاه آزاد اسلامی سیرجان، کارخانه یخ سازی، ساختمان سه طبقه ای دیگر و صد هکتار از اراضی قطبیه است که وارثان مرحوم قطبی آن را به آستان امامزاده علی بخشیده اند. سالانه حدود 200 میلیون تومان درآمد خالص از فروش اقلام کشاورزی، جو، گندم و سیب درختی نیز به نذورات امامزاده علیافزون می شود. (1)

اصل مرقد فعلی در اتاقی به ابعاد 7*7 متر است که در وسط آن، ضریح بسیار زیبای مطلا قرار دارد که روی در آن نوشته است: «ضریح مطهر، به همت و کوشش اهالی سیرجان و به سرپرستی حاج سید محمد افضل و به زرگری حسن پرورش و قلمزنی اکبر انصاری در سال 1349 شمسی در اصفهان ساخته و نصب شد. باشد که این خدمت ناچیز به ذریه زهرای اطهر، قبول حضرت ربوبیت واقع شده باشد». 9.

ص: 37

1- . تاریخ سیرجان ص 158 و 161؛ فرهنگ جغرافیایی آبادی های استان کرمان، شهرستان سیرجان، ص 179.

يك لنگه در بسيار زيبا و مطلا، در جنوب اتاق مرقد قرار و كتيبه اى به اين شرح دارد: «به هزينه امامزاده (از محل نذورات) و مساعى سيد قاسم افضل، نجارى اخوان خالق زادگان، زرگرى اخوان پرورش، قلم زنى سيد على خسروانى و ميناكارى جواد لباف، اشعار احمد طلايى، خط حبيب الله فضائلى در اصفهان به سال 1398 هجرى قمرى نبوى ساخته شد».

اشعار دور تا دور اين در به اين مضمون است:

اين آستان قدس كه چون مهر انور است ***

ص: 38

این آسمان ز مرقد پاکش عبیر زاست ***

ص: 39

«کتابه افضلی»

چهار زاویه، اتاق مرقد را با ایجاد چهار گوشواره، به دایره تبدیل کرده اند و در نتیجه، گنبد دویوش بقعه را بر آن استوار ساخته اند. تمام دیوارهای مرقد، آئینه کاری، رسمی بندی و مقرنس کاری زیبایی دارد که بر شکوه و عظمت آستانه افزوده است.

گنبد از داخل، عرق چینی و از خارج، شلجمی به قطر 9 و ارتفاع 10 متر است که استاد علی ابوتراب کرمانی در سال 1356 ساخته و با کاشی های معرق تزیین شده است.

در صحن جنوبی بقعه که مساحت آن حدود چهار هکتار است، بیش از صد حجره در دو طبقه قرار دارد که به عنوان زائرسرا از آن استفاده می کنند.

به دلیل نیاز زوار و کوچکی این بارگاه، طرح جامع توسعه حرم چند سالی در حال اجراست که مانند حرم امامزاده جعفر یزد در حال ساخت است و چندین رواق، گنبد مرتفع، ایوان باشکوه، گلدسته، سقاخانه، زائرسرا و دیگر امکانات رفاهی برای آن در نظر گرفته شده است. (1)6.

ص: 40

اشاره

وی ملقب به «حایری» (1) و مکنی به «ابوالحسن» (2) و به «قشیر» یا «عشیر» معروف است. (3) او از آن رو به حائری ملقب شد که در حائر (کربلا) زاده شد (4) و سپس به همراه برادرانش از حائر به قصر ابن هبیره (5) و از آنجا به ارجان (بهبهان) (6) و سپس به سیرجان مهاجرت کرد (7) و در کرمان از دنیا رفت. (8)

ملا محمد هاشم خراسانی، قبر او را در يك فرسخی شهر کرمان می داند که به جناب محمد بن موسی بن جعفر (علیه السلام) معروف است. (9) بی شک، منظور او از این محمد، همان محمد بن ابراهیم مجاب است که از نسب وی، دو واسطه را از قلم انداخته است.

آیت الله رحمتی می نویسد: «به احتمال قوی همان امامزاده

ص: 41

- 1- . عمدة الطالب، ص 205؛ الفصول الفخرية، ص 128؛ الاصيلی، صص 182 و 183؛ تهذیب الأنساب، ص 167.
- 2- . تحفة الازهار، ج 3، ص 296.
- 3- . الشجرة المباركة، ص 103؛ الفخری، ص 16.
- 4- . موسوعة القاب السادة العلويين، ج 1، ص 186.
- 5- . عمدة الطالب، ص 245؛ المشجر الوافی، ج 1، ص 553.
- 6- . صحاح الاخبار، ص 55؛ معالم انساب الطالبیین، ص 161؛ انجاز العادات، صص 126 و 127.
- 7- . الشجرة المباركة، ص 103.
- 8- . مزارات کرمان، ج 2، صص 188 و 189.
- 9- . منتخب التواريخ، ص 839.

محمد که صاحب منتخب او را فرزند امام هفتم می داند، [محمد حایری] می باشد». (1)

سلطان الواعظین شیرازی که نسبش به سید محمد حایری می رسد، درباره وی می نویسد: «جناب محمد، معروف به حائری، تشریف فرمای کرمان شدند و از آن جناب سه پسر به وجود آمده است.» (2)

فرزندان محمد بن ابراهیم مجاب

شیخ الشرف عبیدلی نسابه، متوفای 435 ه. ق است تعداد فرزندان معقب محمد بن ابراهیم مجاب را پنج تن می دانند که عبارتند از: «ابوعلی حسن، حسین شیتی، احمد مجدور، ابراهیم و جعفر». (3)

امام فخر رازی نیز همین قول را پذیرفته و کنیه حسین و جعفر را ابوعبدالله و ابراهیم را به مجاب ملقب دانسته است. (4) این ابراهیم همان است که به اعتقاد ما در شیراز دفن است. (5) همین مطلب را ابوطالب مروزی بیان کرده است (6)، ولی ابن عنبه نسابه، فرزندان معقب محمد را سه تن به اسامی حسن، حسین و احمد بیان می کند. (7)

ص: 42

- 1- .انجاز العادات، ص 126.
- 2- . شب های پیشاور، ص 130.
- 3- . تهذیب الأنساب، ص 167.
- 4- . الشجرة المباركة، ص 105.
- 5- . دانشنامه بقاع و اماکن متبرکه، ج 2، ص 124.
- 6- . الفخری، ص 16.
- 7- . عمدة الطالب، ص 264.

علمای انساب و مورخان، در محل دفن سید محمد بن ابراهیم مجاب اختلاف دارند که در ذیل به همه آن موارد اشاره می شود.

یک - حایر

محمد به حائری ملقب است. (1) از این رو، برخی علمای انساب گمان کرده اند که او نیز در حائر حسینی دفن شده است (2)، اما این قول صحیح نیست؛ زیرا اولاً مدارک بسیاری این قول را تضعیف می کند؛ ثانیاً علت شهرت او به حائری این است که حدود سال 247 ه. ق پدر بزرگوارش از کوفه به حائر حسینی منتقل می شود و محمد نیز با او همراه بوده است. اما به تصریح مورخان، پس از آنکه متوکل حرم سیدالشهداء (علیه السلام) در کربلا را به آب بست، این خانواده به ارجان مهاجرت می کنند که محمد حائری از جمله آنهاست. (3)

دو - مسقط

نویسنده «الغیث الزابد فی ذریة محمد العابد» معتقد است او پس از ماجرای که بیان شد، به عمان متواری شد و در دیر خابور، نزدیک مسقط، درگذشت و در همان جا دفن شد. بنا به

ص: 43

1- . تهذیب الأنساب، ص 176؛ تحفة الأزهار، ج 3، ص 281؛ الأصبلی، ص 183؛ عمدة الطالب، ص 245.

2- . بدایع الأنساب، ص 53.

3- . انجاز العادات، صص 126 و 127.

گفته بسیاری از کسانی که مرقد او را دیده اند، مزاری معروف در آنجا دارد. (1)

سه - واسط

این قول را نویسنده کتاب «المشجر الوافی» مطرح می کند و می نویسد: پس از حوادث خونین در کربلا- (که به آن اشاره شد) محمد حائری به سمت واسط فرار کرد و در آنجا از دنیا رفت. برخی گفته اند ضربه ای به کمرش وارد آمد و به واسط فرار کرد و در آنجا نزد خاله اش از دنیا رفت. مرقد وی در خابور است (دهی يك فرسخی شهر حی در کوت عراق) و قبه ای قدیمی دارد و مشهور به غفار است. (2)

چهار - سیرجان

امام فخر رازی معتقد است وی به همراه برادرانش به سیرجان مهاجرت کرده است. (3) بر این اساس، آیت الله رحمتی احتمال داده، امامزاده محمد مدفون در روستای کاظم آباد، در 20 کیلومتری شمال غربی سیرجان، همان محمد حائری باشد. (4) این ادعا درست نیست؛ چنان که در کتاب مزارات کرمان گفته 7.

ص: 44

1- . الغیث الزابد فی ذریة محمد العابد، ص 13؛ صحاح الاخبار، ص 55.

2- . المشجر الوافی، ج 1، ص 553.

3- . الشجرة المباركة، ص 102.

4- . انجاز العادات، ص 127.

شد، آن محمد، فرزند امامزاده سیدعلی سیرجان، سید ابوجعفر محمد بن علی بن ابراهیم المجاب است.

پنج - بافت

در 20 کیلومتری جنوب غرب شهر ارزوئیه شهرستان بافت، در روستای پاقلعه، مزاری است که به سلطان پیر غیب شهرت دارد. نقل است که سید محمد حائری در آنجا مدفون است، ولی به اعتقاد برخی پژوهشگران، ابوالغیث محمد اکبر بن محمد حائری در آن بقعه مدفون است که فرزند بزرگ محمد حائری است. (1)

شش - کرمان

چنان که گفته شد این قول را علامه نسابه ابوطالب مروزی مطرح می کند. او می نویسد: «محمد از ارجان (بهبهان) به کرمان رفت». (2) پس از درخواست اهالی کرمان از او، به این شهر مهاجرت و در همین جا وفات کرد.

هم اکنون مزار این سید جلیل القدر، در شهر کرمان به شاهزاده محمد مشهور است و آرامگاه باشکوه او در خیابان 17 شهریور واقع شده است.

توصیف آرامگاه محمد بن ابراهیم در کرمان

مرقد این امامزاده جلیل القدر در یکی از کوچه های خیابان 17 شهریور شهر کرمان قرار دارد و وی مورد احترام اهالی این

ص: 45

1- . امامزاده محمد و سید ابوالوفا کوهدشت، صص 76 و 77.

2- . الفخری، ص 16.

شهر است.

این بنا که متعلق به اواسط دوره صفویّه است، به صورت مستطیل و به ابعاد 22*25 متر ساخته شده و سه ایوان، گنبد، رواق، صحن و ضریح دارد.

در اصلی بقعه از جانب ایوان شرقی باز می شود که خود شامل فضایی به طول 5 و عرض 4 و ارتفاع 6 متر است که گچ بری و آئینه کاری های زیبایی دارد. پس از عبور از ایوان، به اتاقی می رسیم که مرقد امامزاده در آن قرار دارد. این اتاق چهار صفا بلند به ارتفاع 8 متر دارد که در تلاقی ساقه گنبد عرقچینی و دیوار بقعه، چهار پنجره برای نورگیری تعبیه شده است. قطر گنبد از داخل، 5 متر و ارتفاع ساقه آن 2 متر است. گنبد از خارج به شکل شلجمی بلند و به ارتفاع بیش از 13 متر است که بسیار باشکوه و مجلل و عظیم و پرابهت ساخته شده و دور تا دور ساقه آن، صلوات کبیره در کاشی های قهوه ای نقش بسته است. نمای تمام گنبد نیز با کاشی های معرق فیروزه ای تزیین شده و در نتیجه، نمای بسیار زیبایی به بقعه داده است.

درست زیر گنبد و وسط اتاق، مرقد امامزاده قرار دارد که ضریحی چوبی به ابعاد 3*2 متر به صورت گهواره ای روی آن نصب شده است. در شمال مرقد، دری است که به شبستان بزرگ حرم می رسد که دو اتاق و یک ایوان و یک سالن

ص: 46

بزرگ دارد. قرینه همین فضا در جنوب بقعه قرار دارد با این تفاوت که سر در آن زیبا و باشکوه است و با کاشی های لاجوردی منقش به گل و بوته و آیات قرآنی تزیین شده و شکوه خاصی دارد.

زمین زیارتگاه که حدود 5000 متر مربع است، جدول بندی شده و درختان سرو و کاج بلند و گل های زیبا در آن کاشته شده که به فضای حرم طراوت بخشیده است. متأسفانه با وجود قدمت و شهرت مزار، به آن توجه و رسیدگی نمی شود. [\(1\)](#)

4. موسی بن ابراهیم مجاب

وی مکنی به ابوعلی است و به دلیل سکونت در ارجان (بهبهان)، به ارجانی مشهور یافته است. متأسفانه از تاریخ و محل وفات وی گزارشی به ثبت نرسیده است؛ جز اینکه صاحب الشجرة المباركة می نویسد او نیز مانند دیگر برادران خود به سیرجان مهاجرت کرده است. [\(2\)](#)

نقبای حائر شریف از نسل ابراهیم مجاب

از نسل ابراهیم مجاب، سادات گران قدر و بزرگواری برخاسته اند که هر یک چراغ هدایت شیعیان عصر خود و از

ص: 47

1- . مزارات کرمان، ج 1، صص 207-209؛ هزارمزار ایران، استان کرمان، صص 110-114.

2- . الشجرة المباركة، ص 103.

علما و دانشمندان و بزرگان عالی مقام بودند. برخی از آنان نقابت سادات حائر شریف و نیز تولیت حرم سید الشهداء را به عهده داشته اند که اسامی آنان عبارت اند از:

الف) ابوالحسن موسی بن جعفر بن محمد بن ابراهیم مجاب؛ (1)

ب) ابوجعفر احمد بن ابراهیم بن محمد بن حمزة بن احمد بن ابراهیم مجاب (2)؛

ج) شرف الدین ابراهیم بن ابی جعفر احمد مذکور. (3)

نوادگان ابراهیم مجاب

ابراهیم مجاب نسل بزرگی دارد که در بسیاری از کشورها پراکنده شده اند. از جمله آنان که امروزه در کربلا سکونت دارند، می توان از آل ابی الحارث، آل مزن، آل نصرالله، آل طوسی، آل وهاب، آل جلوخان، آل اشیق، آل عوج، آل فقطوان، آل طعمه، آل ضیاءالدین، آل تاجر، آل ساعد، آل امین، آل بوسعیده و آل خراسان نام برد. (4)

در بحرین نیز می توان از آل قارون، آل العیسی، آل شخص و آل غریقی یاد کرد. (5) از خاندان های سادات از نسل ابراهیم مجاب، در

ص: 48

1- . تهذیب الانساب، ص 167.

2- . تهذیب الانساب، ص 168؛ موارد الاتحاف، ج 1، ص 142.

3- . موارد الاتحاف، ج 1، ص 143.

4- . الشجرة الطيبة فی ارض المخصبة، ص 26.

5- . همان؛ المشاهد المشرفة، ج 1، ص 64.

ایران نیز می توان به آل سبزواری، آل کتابچی، آل مشعشعی، آل شیرازی، آل اولیائی، آل افتخاری، آل فقهی، آل ازهد و آل بلادی اشاره کرد. (1)

محمد عابد، پدر بزرگوار

حضرت سید محمد بن موسی (علیه السلام) معروف به «سید میر محمد عابد» از فرزندان امام موسی کاظم (علیه السلام) است. وی براساس منابع تاریخی و کتب انساب و رجال، با احمد بن موسی (علیه السلام) و حمزه از یک مادر هستند و مادر گرامی آنها «أم احمد» است. (2)

سید میر محمد عابد به همراه برادرش احمد بن موسی (علیه السلام)، برای عزیمت به طوس، از مدینه وارد فارس شد که با جنگی نابرابر از سوی حاکم فارس رویه رو شد. آنها پس از مقابله و کشمکش هایی، پس از شهادت عده ای از بنی هاشم، متفرق و در زوایایی مخفی شدند. سید میر محمد عابد (علیه السلام) نیز مانند برادرش احمد بن موسی (علیه السلام) به زندگی مخفی روی آورد. منابع تاریخی، جزئیاتی از دوران زندگی مخفی و حتی چگونگی رحلت یا شهادت وی بیان نکرده اند.

با توجه به محتوای برخی متون، حضرت سید محمد عابد (علیه السلام) مخفیانه به کتابت قرآن مشغول شد و از این راه بندگان بسیاری را آزاد کرد.

ص: 49

-
- 1- . عمدة الطالب، صص 267 - 269؛ المشاهد المشرفة، ج 1، ص 64؛ معجم المراقد والمزارات فی العراق، ص 27.
 - 2- . رجال الکشی، ص 294؛ جامع الانساب، ص 77؛ الارشاد، ج 2، ص 434.

فرصت الدوله در «آثار العجم» می نویسد:

بقعه مطهره سید امیرمحمد، مضجع آن حضرت است. پدر بزرگوارش حضرت موسی بن جعفر (علیهما السلام) است و با برادرش حضرت شاهچراغ از يك مادرند. آن حضرت از اهل فضل و تقوا، قائم اللیل و صائم النهار بود. در عهد خلفا به شیراز آمد و در آن جا منزوی شد. گویند از حق الکتابه کلام الله مجید، بسیاری از بندگان را آزاد فرمود. (1)

فرصت الدوله درباره اینکه آن حضرت را شهید کرده اند یا به مرگ طبیعی از دنیا رفته است، اقوال گوناگونی را که در منابع به آن برخورده، بیان می کند، ولی به جزئیات آن اشاره ای نمی کند. (2)

شیخ مفید در «ارشاد» درباره فضایل سیدمحمد عابد می نویسد:

وكان محمد بن موسى من اهل الفضل و الصّلاح أخبرني أبو محمد الحسن بن محمد بن يحيى، قال، حَدَّثني جَدِّي، قال حَدَّثني هاشمية مولاة رقيه بنت موسى (عليه السلام) قالت: كان محمد بن موسى صاحب وضوء و صلوة و كان ليله كله يتوضأ و يصلي، فَتَسْمَع سكب الماء والوضوء ثم يصلي ليلا، ثم يهدأ ساعة فيرقد و يقوم، فنسمع سكب الماء والوضوء ثم يصلي ليلا...، فلا يزال ليله كذلك حتى يصبح و ما رأيتَه قطّ إلا ذكرت قول الله تعالى (كأنوا قليلاً من اللّيل ما يهجعون). (3)

ص: 50

1- . آثار العجم، ص 448.

2- . همان، ص 449.

3- . الارشاد، ج 2، ص 303.

محمد بن موسی (علیه السلام) همیشه با وضو بود. شب ها را به عبادت و نماز می گذراند و پس از فراغت از نماز، اندکی استراحت می کرد و آنگاه به پا می خواست و وضو می گرفت و مشغول عبادت و نماز می شد. وی این کار را تا صبح تکرار می کرد. هاشمیه (کنیز دخت موسی بن جعفر (علیه السلام) همچنین می گوید: هیچ گاه محمد را ندیدم، مگر اینکه این آیه از قرآن را به خاطر آوردم.

(كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ)؛ «و از شب اندکی را خواب می کردند». (1)

حضرت سید میر محمد بن موسی (علیه السلام) به سبب کثرت عبادت به «میر محمد عابد» مشهور شد.

صاحب «اعلام الوری» در فضیلت و منقبت وی نوشته است: «او مردی پرهیزکار و صالح بود». (2) علامه مامقانی در «تنقیح المقال»، میر محمد را از جمله راویان احادیث اهل بیت می داند. (3)

درباره چگونگی رحلت یا شهادت حضرت سید میر محمد عابد، اقوال متفاوتی وجود دارد. برخی منابع بر شهادت وی پس از جدال و کشمکش حاکم فارس با یاران احمد بن موسی (علیه السلام) تأکید دارند.

نویسنده کتاب «زندگانی سیاسی هشتمین امام» به نقل از برخی از 3.

ص: 51

1- . نک: ذاریات: 17.

2- . اعلام الوری، ص 181.

3- . تنقیح المقال، ج 2، ص 193.

منابع می نویسد:

یکی دیگر از برادران امام رضا(علیه السلام) به نام احمد بن موسی، چون از حيله مأمون آگاه شد، همراه سه هزار تن (به روایتی دوازده هزار) از بغداد (مدینه) قیام کرد. کارگزار مأمون در شیراز به نام قتلغ خان، به امر خلیفه با او به مقابله برخاست و پس از کشمکش هایی او و برادرش «محمد عابد» و یارانش را به شهادت رساند. (1)

با این حال، برخی منابع از رحلت و درگذشت سید میر محمد، به مرگ طبیعی حکایت می کنند؛ چنان که صاحب شب های پیشاور می نویسد: «جناب سید امیر محمد عابد که در گوشه انزوا به عبادت اشتغال داشت، به اجل طبیعی از دنیا رفت». (2)

مزرات منسوب به محمد بن موسی(علیه السلام)

اشاره

علمای انساب و مورخان و برخی علمای رجال و سیره، درباره مدفن محمد بن موسی(علیه السلام) اختلاف نظر دارند که در ادامه به مشهورترین مکان هایی که به آن استناد شده است، اشاره می کنیم.

الف) قمشه اصفهان

نویسنده کتاب «الغیث الزابد» که خود از فرزندان زادگان حضرت محمد عابد و از علمای معروف شیعه بوده و در علم

ص: 52

1- . قیام سادات علوی، ص 169؛ اعیان الشیعه، ج 11، ص 286؛ بحار الانوار، ج 8، ص 308؛ زندگانی سیاسی هشتمین امام، ص 214.

2- . شب های پیشاور، ص 122.

انساب تجری داشته، مدفن محمد بن موسی (علیه السلام) را در قمشه دانسته که دارای زیارتگاه معروفی است. (1)

ب) کاخک گناباد

از دیگر مزارهای منسوب به محمد عابد، زیارتگاه مشهور امامزاده محمد در کاخک گناباد است که به ثبت آثار تاریخی و ملی رسیده است. صاحب منتخب التواریخ، مرحوم شیخ ملاهاشم خراسانی در این باره می نویسد: «در کاخک گناباد، مقبره ای است که به جناب محمد بن موسی الکاظم (علیه السلام) منسوب است و بقعه و بارگاه و موقوفات مفصلی دارد». (2)

ج) هفتادردگان

مرحوم علامه مامقانی از قول صاحب تکمله می گوید: شاید مدفن محمد بن موسی (علیه السلام) در نواحی یزد باشد که به کرامت مشهور است. این زیارتگاه با شکوه در حدود 30 کیلومتر بعد از اردکان به سمت نائین، در آبادی هفتادرد واقع شده است. این مرقد و قبه به این نام، در این منطقه شهرت بسیاری دارد و دارای صحن های متعدد و حجره هایی برای زوار آن قبر شریف است و به تازگی بازسازی شده است.

(3)

ص: 53

1- . الغیث الزاید، ص 46.

2- . منتخب التواریخ، ص 839.

3- . جامع الانساب، ص 109؛ مزارات یزد، ص 476؛ هزار مزار ایران، استان یزد، صص 100-102.

د) مشهد میقان اراك

در کتاب گنجینه آثار قم با اشاره به آثار تاریخی قم، ساوه و اراك آمده است:

در دهکده میقان، در دوفرسنگی شمال اراك که جزء قراء فراهان است، مشهدی مجلل و دارای بقعه ای تاریخی قرار دارد که اهل محل، آن را مدفن محمد عابد، فرزند بلافضل امام موسی کاظم (علیه السلام) می پندارند. [\(1\)](#)

با این حال، نویسندگان معتقد است که صاحب قبر، محمد بن احمد بن هارون بن موسی (علیه السلام) یا محمد بن اسماعیل بن موسی (علیه السلام) است. نویسندگان کتاب نور العابد با توجه به برخی از قراین و گفتار علماء، اصرار دارد که مشهد کنونی در میقان، متعلق به محمد عابد است که پس از تفرق سپاه شاه چراغ به اراك آمد و مخفیانه زیست تا اینکه از دنیا رفت و در میقان دفن شد. [\(2\)](#)

ه) رودان

در روستای «زیارت پیر چوگان» که به زیارت سید سلطان محمد عابد نیز مشهور است، مرقدی وجود دارد که مدفن امامزاده جلیل القدر سید محمد عابد، فرزند بلافضل امام هفتم (علیه السلام) خوانده می شود و اهالی هرمزگان و کرمان نیز، احترام

ص: 54

1- . گنجینه آثار قم، ج 2، صص 150 - 164.

2- . نورالعابد، صص 55 و 56.

ویژه ای برای این امامزاده قائل هستند. با وجود شهرت و اجماع مورخان به دفن محمد عابد در شیراز یا کاخک گناباد، انتساب این مزار به ایشان صحت ندارد و نمی توان پذیرفت که مکان کنونی در روستای زیارت در رودان، از آن محمد عابد بن امام موسی کاظم (علیه السلام) باشد. در حقیقت، قراین و دلایلی در دست است که نشان می دهد، اسم و شهرت و لقب این امامزاده با محمد عابد تشابه دارد و موجب این اشتباه شده است. (1)

و) عراق

افزون بر این زیارتگاه ها دو مکان در عراق نیز به محمد عابد منسوب است که عبارتند از:

یک- مزار امامزاده محمد عابد در دور

این زیارتگاه با شکوه در اطراف شهر دور از توابع استان صلاح الدین قرار دارد و به «امام محمد دوری» شناخته می شود و به محمد بن امام موسی کاظم (علیه السلام)، معروف به محمد عابد، منسوب است.

این زیارتگاه از آثار تاریخی برجسته شمال عراق است و قدمت آن به قرن چهارم و پنجم هجری می رسد. ساختمان این زیارتگاه، به شکل اتاق مربع مرتفعی از خشت و گل با گچ بری های زیباست. گنبد بنا به شکل مضرس و در پنج رج و به ارتفاع حدود 2/75 متر است. بر ساقه آن، یک لوح

ص: 55

سنگی، حاوی کتیبه ای به خط نسخ غیر منقوط وجود دارد که این متن بر آن نوشته شده است:

بسم الله الرحمن الرحيم. هذا المسجد المبارك تربة الامام ابو عبدالله محمد بن موسى بن جعفر بن علي بن الحسين بن علي بن ابي طالب صلوات الله عليهم اجمعين وهو موضع رحمة الله من زاره وأسعده.

در این کتیبه، شخص مدفون در این بنا، محمد عابد فرزند امام هفتم (علیه السلام) معرفی شده است. ولی درباره صحت این انتساب تردید وجود دارد؛ زیرا مزارهای دیگری نیز به محمد عابد منسوب است که مشهورترین آنها زیارتگاه وی در شیراز است.

محبی الدین بن علی بکری، در سفرنامه خود که در سال 1139 ه. ق نگاشته است، می نویسد: «به روستایی به نام دور رسیدم که در آنجا مزار سید محمد از فرزندان امام موسی کاظم (علیه السلام) قرار دارد». او سپس این اشعار را می سراید:

عجز الوری من ناثر او ناظم ***

در کتاب جامع الانوار، درباره محمد دوری چنین آمده است:

شیخ محمد دوری که نسبش به امام موسی کاظم (علیه السلام) می رسد، از بزرگان مشایخ بود. او اشارات غریب و کرامات عجیبی داشت و در روستای دور از روستاهای بغداد

در فاصله چهار فرسخی «سرّ من رأی» (سامرا) وفات یافت و قبر وی در آنجا آشکار و محل زیارت است.

ثامر عبدالحسن عامری، از «هرتزفلد» باستان شناس آلمانی، نقل کرده است: «مسلم بن قریش، فرمان ساخت این بنا را داد و هنگامی که در سال 478 ه. ق (برابر با سال 1085 م) کشته شد، در آغاز، او را در حلب به خاک سپردند. ولی پس از برقراری امنیت و آرامش، برابر وصیت وی، جسدش را به این مکان منتقل و دفن کردند».

او نتیجه می گیرد که یا مسلم بن قریش این مکان را ساخته تا پس از مرگ در آنجا دفن شود یا اینکه این مکان را برای یکی از نوادگان ائمه (علیهم السلام)؛ یعنی محمد بن موسی بن جعفر (علیه السلام) ساخته تا بعداً خودش را نیز در آنجا دفن کنند.

برخی نیز این مکان را متعلق به ابوالطیب دوری، متوفای حدود سال 395 ه. ق می دانند که خطیب بغدادی در تاریخ بغداد، زندگی نامه مختصری از وی آورده است.

آنچه این ادعا را تقویت می کند، سخن جالب یاقوت حموی ذیل کلمه «دور» است. وی می نویسد:

دور، هفت مکان در عراق، از نواحی بغداد را شامل می شود: دور تکریت که میان سامرا و تکریت است؛ دور عربانی که بین سامرا و تکریت قرار دارد؛ در اطراف دجیل، روستایی قرار دارد که به دور بنی اوقر شناخته

می شود و به دور وزیر عون الدین یحیی بن هبیره معروف است و در آنجا مسجد جامعی قرار دارد؛ در نزدیک سمیساط، دور دیگری وجود دارد و در منطقه ای در نیشابور نیز دوری وجود دارد و به هر يك از آنها افرادی منسوب هستند.

دور سامرا، به محمد بن فرخان بن روزبه، ابوالطیب دوری منسوب است. وی از ابی خلیفه و دیگران احادیث غریبی نقل کرده و جنید بغدادی نیز از او حکایاتی در تصوف بیان کرده است.

دور بغداد، به ابوعبدالله محمد بن مخلد دوری و هیشم بن محمد دوری منسوب است. همچنین ابوعبدالله محمد بن عبدالباقی ابن ابی الفرج محمد بن ابی الیسری بن عبدالعزیز بن ابراهیم بن اسحاق ابن نجیب دوری باغدادی، به دور بغداد مشهور است که از ابی بکر محمد بن عبدالملک بن بکران و ابومحمد حسن بن علی جوهری و محمد بن فتح عشاری روایت نقل کرده است. وی شیخی صالح و متدین بود و در شعبان سال 434 ه. ق به دنیا آمد و در سحر روز چهارشنبه، 17 محرم الحرام سال 513 ه. ق از دنیا رفت.

از این نقل قول چنین می توان نتیجه گرفت که به احتمال قوی، مکان کنونی، به محمد بن فرخان بن روزبه، مکنی به ابوالطیب دوری محدث متعلق است، مسلم بن قریش آرامگاهی برای وی ساخته و پس از او، خود نیز در این مکان دفن شده است. ولی امروزه با عنوان فرزند امام هفتم (علیه السلام) زیارت می شود.

خطیب بغدادی درباره ابوالطیب دوری نوشته است:

محمد بن فرّخان بن روزبه، ابوالطیب دوری، از دور سامرا و معروف به «فرّخانی» است. او به بغداد آمد و با صوفیان و اهل حدیث (یتعهد) عهد بست... وی در بغداد به نقل از پدرش و ابوخلیفه فضل بن حباب و دیگران، احادیث ناشناخته ای را روایت می کرد و در نقل حدیث، ثقه و مورد اطمینان نبود. ابوالطیب، همچنین با تعدادی از صوفیان مانند جنید، ابن عطاء و حریری دیدار داشت و از آنان حکایت های صوفیانه ای را نقل می کرد.

دو- مرقد محمد عابد در روستای عواتق

این مرقد در اطراف استان دیالی است که ساختمانی مختصر دارد.

مدفن محمد بن موسی (علیه السلام) در شیراز

مشهورترین و معروف ترین قول مبتنی بر دفن محمد عابد، در شیراز است. این زیارتگاه باشکوه، در فاصله 200 متری شرق امامزاده احمد بن موسی شاه چراغ قرار دارد.

صاحب مرقد را برادر سیدمیراحمد شاه چراغ می دانند. مدخل این بقعه، از سمت جنوب، مزین به کاشی کاری است و درون بقعه، مشتمل بر حرم ساده و وسیعی است که مرقد در شاه نشین شمالی آن قرار دارد و مسجدی بی پیرایه، قرینه حرم، در سوی دیگر مرقد واقع شده است. ضریح این مرقد، خاتم کاری های زیبایی از عهد زندیه دارد و پشت آن، ضریح مرقد منسوب به

ص: 59

امامزاده ابراهیم - از اولاد امام هفتم (علیه السلام) - قرار دارد که هر دو ضریح به یکدیگر متصل هستند. گنبد کاشی کاری بنا به سبک گنبدهای دیگری که در عهد قاجاریه بر بقاع متبرک شیراز ساخته شده، دارای بدنه باریک و برآمدگی زیاد در قسمت پایین گنبد است. به نظر می رسد بنای اصلی، از آثار قرن دهم هجری است که در دوران زندیه و سپس قاجاریه تزیین و تعمیر شده است.

جدار حرم، آئینه کاری است و زیرگنبد آن با آئینه، مقرنس کاری شده و خطوط ثلث و نسخ، با آئینه و با قلمی درشت و خوب نوشته شده است. ضریح سید میر محمد، از نقره و در سال 1306 ه. ق ساخته شده است. بر روی بدنه جنوبی بقعه که در ایوان جدید الاحداث قرار گرفته، قدری کاشیکاری و سه کتیبه به خط ثلث دیده می شود. (1)

قبر مطهر حضرت سید میر محمد عابد نیز مانند مدفن برادرش احمد بن موسی (علیه السلام)، مدت ها مخفی بود و کسی از محل آن خبر نداشت تا اینکه مزار وی در زمان «اتابک بن سعد زنگی» در محله ای که به «بازار مرغ» معروف است، در نزدیکی مدفن برادرش سید احمد بن موسی (علیه السلام) کشف شد. (2)

«نعمة الله جزایری» در «انوار النعمانیة» و «روضاتی» در «جامع الانساب» درباره مدفن محمد بن موسی (علیه السلام) نظریه های متفاوتی را 2.

ص: 60

1- . بناهای تاریخی و آثار هنری جلگه شیراز، صص 164 و 165؛ اقلیم پارس، ص 64.

2- . شد الازار، ص 292.

طرح کرده اند. با این حال، آنها و بسیاری از منابع دیگر بر مدفن محمد بن موسی (علیه السلام) در شیراز صراحت و تأکید بیشتری دارند.

(1)

«مجلسی» در «بحار الانوار» به نقل از «حمدلله مستوفی» در «نزهة القلوب» و جزایری در الانوار النعمانیة، مدفن محمد بن موسی (علیه السلام) را در شیراز بیان می کند. عبارت او چنین است:

واما محمد بن موسی (علیه السلام) ففي الارشاد أنه من أهل الفضل و الصلاح ثم ذكر ما يدل على مدحه و حسن عبادته و في رجال الشيخ ابي علي نقلاً عن حمد الله المستوفى في نزهة القلوب؛ انه مدفون كاخيه في شیراز و صرح بذلك ايضاً السيد الجزائري في الانوار قال و هما مدفونان في شیراز و الشيعة تتبرك بقبورهما و تكثر زيارتهما و قد زرناهما كثيراً... يقال انه في ايام الخلفاء العباسية دخل شیراز و اختفي بمكان و من أجرة كتابة القرآن أعتق الف نسمة و اختلف المؤرخون في انه الأكبر او السيد احمد (احمد بن موسی (علیه السلام) و كيف كان فمرقده في شیراز معروف بعد ان كان مخفياً الى زمان اتابك بن سعد بن زنگي، فبنى له قبة في محله باغ قتلغ و قد جدد بناؤه مرات عديدة منهما في زمان السلطان نادرخان و في سنة الف و مأتين و تسع و ستين رمته النواب اويس ميرزا ابن النواب الاعظم العالم الفاضل الشاهزاده فرهاد ميرزا القاجاري. (2) 1.

ص: 61

1- . جامع الانساب، ج 1، صص 180 و 380؛ الانوار النعمانیة، ج 1، ص 381؛ امامزادگان معتبر ایران، ص 30.

2- . بحار الانوار، ج 48، ص 311.

«ابوالقاسم جنید شیرازی» در «شد الازار»، مقبره حضرت سید امیر محمد بن موسی کاظم (علیه السلام) را زیارتگاهی پر برکت و عالی مرتبه توصیف می کند که محل وثوق و اعتماد مردم برای نیایش به درگاه الهی است. وی می نویسد:

مهران نیکوکار و راستکاران پرهیزکار، آنجا سکونت می گیرند و بر مرقد مبارکش پیمان می بندند و رجال الغیب، برای نزدیکی به خداوند متعال، بر آن تربت شریف حضور می یابند.

جنید شیرازی، در پایان درباره تاریخ زندگانی او تأکید می کند که «تاریخ آن را می توان با توجه به تاریخ برادرش (احمد بن موسی) علیه السلام) با تتبع و دقت به دست آورد، رحمت خدا بر آنان باد». (1)

عین عبارت او چنین است: «السید محمد بن موسی یقال انه اخوه و هو مزار مبارك متبرک يسكن فيه السادة الاخيار و الصلحاء الابرار بعقد عليه الندور و فيه الرجال الغیب حضور و حبور و تاریخه يعلم من تاریخ اخیه من یتبعه و یتغیه رحمة الله علیهم». (2)

آشکار شدن مدفن محمد بن موسی کاظم (علیه السلام) در شیراز

مقبره مطهر سید محمد بن موسی کاظم (علیه السلام) نیز مانند برادرانش احمد و حسین بن موسی، تا مدت ها از انظار مخفی بود. در 2.

ص: 62

1- . شد الازار، ص 292.

2- . همان، ص 292.

زمان اتابك بن سعد زنگی، مزار وی نزدیک به مدفن احمد بن موسی (علیه السلام) آشکار شد و بر آن بقعه و بارگاه برافراشتند... به گفته «فرصت الدوله» در «آثار العجم» در سال 1296 ه. ق، «سلطان نادرخان» و پس از او در سال 1306 ه. ق، «شاهزاده اویس میرزا» فرزند «فرهاد میرزا» ضریحی زیبا از نقره برای مقبره ساختند و بروی آن نصب کردند. «فرهنگ»؛ فرزند مرحوم وصال شیرازی، ماده تاریخ ساخت ضریح را به نظم کشیده است و هنرمندان چیره دست قلم زن، آن را بر روی ضریح منقش کرده اند. (1)

از پی تاریخ آن به حلقه احباب ***

فرصت الدوله در کتاب خود درباره ماجرای هدیه «اکبر شاه هندی» به حرم مطهر محمد بن موسی کاظم (علیه السلام) گزارشی داده است. وی که در مراسم نصب این قندیل بلورین، در حرم سید میر محمد بن موسی حضور داشته، این اشعار را به سبک هندی در سپاس از اکبر شاه هندی سرود و به رسم تشکر برای وی ارسال کرد:

آمد از هند یکی جار ابا زینت و فر *** بهر ایوان شهنشاه ملایک لشکر

ص: 63

زاده موسی کاظم، مه گردون جلال*** حضرت میر محمد، شه کیوان افسر
مخزن علم خدا، معدن اسرار وجود*** منبع جود و سخا، پادشه جن و بشر
وه، چه جاری به نظر پاک تر از روح بسیط*** وه، چه جاری به صفا، صاف تر از نور بصر
آسمان است تو گویی که بود رنگ به رنگ*** گاه ایض به نظر آید و گاهی أخضر
آسمان راست بسی اختر و این هم به مثل*** آسمانی است که دارد ز چراغان اختر
گاه ساکن به فراز است چو خورشید به چرخ*** گاه گردنده چوارض است همی بر محور
اندر آن چاه درخشند، حباب از بلور*** یک چو ناهید و دگر مشتری و تیر و قمر
چون شعاعی فتد از عکس هوا ز آن به زمین*** گویی آمیخته و ریخته هر جنس گهر
آمد از بمبئی این جار چو در ملکت فارس*** یافت شیراز ز نوزینت و زیب دیگر
آفرین رفت ز مردم همه بر آن استاد*** که نموده است چنین صنعتی از دست هنر
بنده «فرصت» میان جستم و گفتم کای قوم*** آفرین است روا گرچه بر آن صنعت گر
ابراهیم مجاب / صفحه آرای / مجری: نجف زاده / تاریخ 18-8-93 / شاخه 92070

ليك بايد بستاييد كسى را به ثنا *** كاین چنین هدیه فرستاده با زینت و فر(1)

اشعاری در مدح حضرت سید میر محمد بن موسی کاظم (علیه السلام)

میرزا ابوالحسن شیرازی *** فوق جرم الشمس و القمر

یا حبذا قبه فاقت علي القمر *** و حبذا روضه طابت من العطر

هذا سراق عرض الله قد رفعت *** قبا به فوق جرم الشمس والقمر(2)

نهان و آشکار(3)

چرا از خامه بوی عود و مشک عنبر آمد *** یقین در وصف گلزار امام هفتمین آمد

شهی کش چرخ از بهر رکوعش تا ابد خم *** مهی کز فرش تا عرشش به تسخیر نگین آمد

محمد عابد آن نسل بلا فصل شه کاظم علیه السلام *** که عصر خود چو جدش شاه زین العابدین آمد

حریم او به شیراز پناه دردمندان شد *** نگر کحل البصر خاکش به چشم زائرین آمد

هزار افزون گذشته گر ز سال رحلتش نسلش *** پی ترویج دین مامور رب العالمین آمد

ص: 65

1- آثار العجم ص 450 مهاجران موسوی ص 656

2- فارسنامه ناصری ح 2 ص 915

3- . فارسنامه ناصری، ج 2، ص 915.

از آن تاریخ فرزندان او سادات شیرازی***علمداران اسلامی یکایک در زمین آمد

بهر دور از تشیع یا تسنن هر یکی از جان***نهان و آشکارا در پی تبلیغ دین آمد(1)

سید ابوالقاسم مشهور به میرزا بابا و متخلص به «راز»

فیض صبح

قطب جهان شاهباز عالم سرمد***و سید و سالار دهر، میر محمد

سید و سالار دهر، میر محمد***اوست به عزت سلیل دوده احمد

باب وی آمد امام هفتم امت***قبله هفتم و را برادر اوحد

بوده به تقوی و زهد سرور زهاد***کامده او را لقب: محمد زاهد

خطه شیراز ازوست جنت ماوی***حاجت خلقش رواز تربت مشهد

قبله طاعت بود، به نور ولایت***باب حوائج شود به روضه و مرقد

خاصیت خاک استان شریفش***هست به از توتیا به دیده ارمد

هر که در این روضه شب به روز بیارد***فیض صبحی برد ز روح مشاهد(2)

ص: 66

1- شبهای پیشاور، ص 148. 2. مهاجران موسوی، ص 657

2- مهاجران موسوی، ص 657

1. آثار العجم، فرصت الدوله شیرازی، به کوشش علی دهباشی، تهران، فرهنگ سرا، 1362 ه.ش.
2. آرامگاه های خاندان پاک پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بزرگان صحابه و تابعین، سید عبدالرزاق کمونه، ترجمه عبدالعلی صاحبی، مشهد، چاپ دوم، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، 1375 ه.ش.
3. ارشاد، شیخ مفید، قم، 1413 ه.ق.
4. اصول کافی، محمدبن یعقوب کلینی، قم، 1365 ه.ش.
5. الاصول فی انساب الطالبین، صفی الدین محمد بن تاج الدین علی (ابن طقطقی)، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی، 1418 ه.ق.
6. اعیان الشیعة، سیدحسن امین، بیروت 1406 ه.ق.
7. اقلیم پارس، سید محمد تقی مصطفی، تهران، انجمن آثار ملی، 1316 ه.ش.
- 8.

انساب الاشراف، بلاذری، قسم انساب الطالبین، تحقیق: محمدباقر محمود، بیروت 1399 ه. ق و قسم انساب العباس ولده، تصحیح عبدالعزیز الدوری، بیروت، فرانتش شتانیر، 1398 ه. ق.

9. انوار پراکنده، در ذکر احوال امامزادگان و بقاع متبرکه ایران، محمد مهدی فقیه محمدی جلالی بحرالعلوم گیلانی، اعتماد قم، 1376 ه. ش، مسجد مقدس جمکران.

10. بحار الانوار، محمدباقر مجلسی، بیروت، مؤسسه الوفاء، 1403 ه. ق.

11. بحرالانساب، موسوم به ریاض الانساب و مجمع الالقاب؛ میرزا ملک الکتاب شیرازی، چاپ بمبئی، 1335 ه. ش.

12. بدایع الانساب فی مدفن الأطیاب، سید مهدی بن مصطفی تفرشی (بدایع نگار)، تهران، چاپخانه عالی، 1319 ه. ش.

13. بدر فروزان، حاج شیخ عباس فیض نسابه، قم، بنگاه چاپ، 1322 ه. ش.

14. بناهای آرامگاهی، پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی، چاپ دوم، تهران، انتشارات سوره، سازمان تبلیغات اسلامی، 1378 ه. ش.

15. بناهای تاریخی و آثار هنری جلگه شیراز، علی نقی بهروزی، اداره کل فرهنگ و هنر استان فارس، آبان 1349 ه. ش.

16. تاریخ الشیعة، محمد حسین مظفر، چاپ اول، 1368، بیروت، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، نشر دارالزهرا، چاپ دوم، 1408 ه. ق.

17. تاریخ تشیع در ایران، رسول جعفریان، چاپ قم، انتشارات انصاریان، 1375 ه. ش.
18. تاریخ شیراز از آغاز تا ابتدای سلطنت کریم خان زند، دکتر حسن خوب نظر، به کوشش دکتر جعفر مؤید شیرازی، انتشارات مؤید، 1380 ه. ش.
19. تنقیح المقال، عبدالله ما مقانی، چاپ نجف، 1341 ه. ش.
20. تتمه المنتهی در تاریخ خلفاء، شیخ عباس قمی، تصحیح مرحوم علی محدث زاده، تهران، پیام آزادی، 1379 ه. ش.
21. تحفة الاحباب فی نوادر آثار الأصحاب، مرحوم حاج شیخ عباس قمی، تحقیق: سید جعفر حسینی، علی محدث زاده، تهران، دارالکتب الاسلامیه، 1370 ه. ش.
22. تحفة الازهار و زلال الانهار، ضامن بن شدقم حسینی مدنی، تحقیق: کامل سلمان الجبوری، آیینه میراث با همکاری کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران، 1378 ه. ش.
23. تحفة العالم فی شرح خطبة العالم، سید جعفر آل بحر العلوم، چاپ دوم، تهران، مکتبه صادق، 1401 ه. ق.
24. تحلیلی از زندگانی امام رضا(علیه السلام)، باقر شریف قریشی، ترجمه محمدرضا عطائی، کنگره جهانی حضرت رضا(علیه السلام)، قم، چاپخانه مهر، 1369 ه. ش.
25. التذكرة فی أنساب المطهرة، جمال الدین ابی الفضل احمد

ابن محمد بن مهنا حسینی عیبدلی، مکتبۃ آیت اللہ العظمیٰ مرعشی نجفی، قم، 1421 هـ.ق.

26. تهذیب الأنساب ونهاية الأعقاب، ابوالحسن محمدبن ابی جعفر شیخ شرف عیبدی نسابه، تحقیق: شیخ محمدکاظم محمودی، قم، کتابخانه آیت اللہ مرعشی، 1413 هـ.ق.

27. جامع الرواة، محمدبن علی الاریبلی الغروی الحائری، قم، کتابخانه آیت اللہ مرعشی، 1403 هـ.ق.

28. رجال النجاشی، ابوالعباس احمدبن علی بن احمد بن العباس النجاشی اسدی کوفی، چاپ ششم، قم، مؤسسه نشر اسلامی وابسته به جامعه مدرسین، 1418 هـ.ق.

29. رجال شیخ طوسی، محمدبن حسن طوسی، تحقیق: جواد قیومی اصفهانی، چاپ دوم، قم، مؤسسه نشر اسلامی وابسته به جامعه مدرسین، 1420 هـ.ق.

30. روضة الألباب لمعرفة الأنساب، سید ابی حسن محمد الحسنی یمانی صنعانی، قم، کتابخانه آیت اللہ مرعشی، 1394 هـ.ق.

31. زندگانی و قیام احمد بن موسی (علیه السلام)، جلیل فرمان منش، تصحیح و تعلیق و اضافات محمد مهدی فقیه محمدی جلالی بحر العلوم گیلانی، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، 1381 هـ.ش.

32. سر السلسلة العلویه، شیخ ابونصر سهل بن عبدالله بن داوود

ابن سلیمان بن ابان بن عبدالله بخاری، تحقیق: سید محمد صادق بحر العلوم، نجف اشرف، منشورات مکتبه حیدریه، 1381 ه. ق.

33. سراج الانساب، سید احمد بن محمد بن عبدالرحمن کیاء گیلانی، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی، 1409 ه. ق.

34. سفینه البحار، شیخ عباس قمی.

35. شاگردان مکتب ائمہ (علیہم السلام)، محمد علی عالمی دامغانی، انقلاب سمنان، 1368 ه. ش.

36. الشجرة الطيبة، سید فاضل موسوی خلخالی زاده، قم، چاپ صدر، 1414 ه. ق.

37. الشجرة المباركة فی انساب الطالبیه، امام فخر رازی، چاپ دوم، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی، 1419 ه. ق.

38. شد الازار فی حظ الأوزار عن زوار المزار، معین الدین ابوالقاسم جنید شیرازی، تحقیق علامه قزوینی، تهران، انتشارات نوید، 1328 ه. ش.

39. شیرازنامه، ابوالعباس معین الدین احمد بن شهاب الدین ابی الخیر زرکوب شیرازی، به کوشش اسماعیل واعظ جوادی، بنیاد فرهنگ ایران، زمستان 1350 ه. ش.

40. عمدة الطالب فی انساب آل ابی طالب، جمال الدین احمد بن علی بن الحسین بن علی بن مهنا (ابن عنبه اصغری داوودی

حسینی)، لجنة احياء تراث، بيروت، منشورات دارالكتب الحیاء، بی تا.

41. فارسنامه ابن بلخی، ابن بلخی، به کوشش گای لیسترنج، چاپ دوم، تهران، دنیای کتاب، 1363 ه. ش.

42. فارسنامه ناصری، میرزا حسن حسینی فسایی، تهران، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، 1367 ه. ش.

43. الفخری فی أنساب الطالبیین، عزیزالدین ابی طالب اسماعیل ابن الحسین بن محمد بن الحسین بن احمد المروزی الازورقایی، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی، 1409 ه. ق.

44. الفصول الفخریة؛ جمال الدین احمد بن عنبه، به اهتمام میرجلال الدین حسینی ارموی محدث، چاپ دانشگاه تهران، اردیبهشت 1347 ه. ش.

45. فهرست بناهای تاریخی و اماکن باستان ایران، نصرت الله مشکات، تهران، اولین نشریه سازمان ملی حفاظت آثار باستانی ایران، وزارت فرهنگ و هنر، اسفند 1349 ه. ش.

46. قاموس الرجال، محمدتقی تستری، قم، انتشارات جامعه مدرسین، 1375 ه. ش.

47. قیام سادات علوی برای خلافت، علی اکبر تشید، تهران، بی تا، بی جا.

48. الکرام البررة فی القرن الثالث بعد العشرة، شیخ آقا بزرگ

تهرانی، مشهد، دارالمرتضی، 1404 ه.ق.

49. الكنى و الألقاب، شیخ عباس قمی، قم، دارالكتب الإسلامیه.

50. الكواكب المشرقة فى أنساب و تاریخ و تراجم الأسرة العلویة الزاهرة، سیدمهدى رجائى موسوى، قم، کتابخانه آیت الله مرعشى، 1380 ه.ش.

51. لباب الانساب و الألقاب و الاعقاب، ابوالحسن على بن زید بیهقى (ابن فندق)، قم، کتابخانه آیت الله مرعشى، 1410 ه.ق.

52. مجالس المؤمنین، قاضى نورالله شوشترى، چاپ چهارم، تهران، کتابفروشى اسلامیه، 1277 ه.ق.

53. المجدى فى انساب الطالبین، سید نجم الدین ابوالحسن على بن محمد بن على بن محمد العلوى العمرى، چاپ اول، قم، کتابخانه آیت الله مرعشى، 1409 ه.ق.

54. مرآة المعارف، محمد حرزالدین، قم، انتشارات سعید بن جبیر، افسست نجف، 1391 ه.ق.

55. مشاهد العترة الطاهرة، سید عبدالرزاق کمونه حسینی، نجف الاشرف، مطبعة الاداب، 1387 ه.ق.

56. المشجر الکشاف لتحقیق اصول السادة الاشراف، محمد بن احمد بن عمیدالدین حسینی نجفی، تحقیق: عارف احمد عبدالغنى و عبدالله بن حسین السادة، بیروت، دارالكتب لطباعة والنشر والتوزیع، 1422 ه.ق.

ص: 85

57. معالم أنساب الطالبين فى شرح سر الأنساب العلوية، ابونصر بخارى، تأليف عبدالجواد كليدار آل طعمه، تحقيق: سلمان سيدهادى آل طعمه، قم، كتابخانه آيت الله مرعشى، 1422 هـ.ق.
58. معجم رجال الحديث، آيت الله العظمى سيد ابوالقاسم خويى، بيروت، 1403 هـ.ق.
59. مقاتل الطالبين، ابوالفرج اصفهاني، تحقيق: سيداحمد صقر، قم، منشورات شريفى رضى، بى تا.
60. مناهل الضرب فى انساب العرب، سيدجعفر الاعرجى نجفى حسيني، قم، كتابخانه آيت الله مرعشى، 1419 هـ.ق.
61. منتخب التواريخ، حاج ملاهاشم خراسانى، انتشارات اسلاميه، 1330 هـ.ش.
62. منتقلة الطالبية، ابواسماعيل ابراهيم بن ناصر (ابن طباطبا)، تحقيق: سيدمحمد مهدوى سيدحسن خراسان، نجف اشرف، انتشارات مكتبه حيدريه، 1388 هـ.ق، افست، قم، 1377 هـ.ش.
63. منتهى الآمال، شيخ عباس قمى، تصحيح: مرحوم على محدث زاده، تهران، پيام آزادى، 1379 هـ.ش.
64. موارد الاتحاف فى نقباء الاشراف، سيد عبدالرزاق كمونه حسيني، مطبعة الآداب فى النجف الاشرف، 1388 هـ.ق.

65. النفحة العنبرية فى أنساب خيرالبريه، سيد محمدكاظم بن أبى الفتوح بن سليمان يمانى موسى، قم، كتابخانه آيت الله مرعشى، 1419هـ.ق.

66. نقد الرجال، سيد مصطفى تفرشى، قم، مؤسسة آل البيت لاهياء تراث.

ص: 87

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

